

LA POBLACIÓ DE BARCELONA DES DE 1930

L'evolució demogràfica

Anna Cabré i Francesc M. Muñoz

118

LA POBLACIÓ DE BARCELONA DES DE 1930

L'evolució demogràfica

Anna Cabré i Francesc M. Muñoz

118

Aquest treball va ser realitzat per encàrrec de la Fundació Enciclopèdia Catalana i l'Ajuntament de Barcelona, per a la seva publicació dins l'obra *Història de Barcelona*.

Centre d'Estudis Demogràfics

1996

INDEX

Introducció

El nombre dels habitants

El moviment natural

La natalitat

La mortalitat

El moviment migratori

L'estructura de la població

Dones i homes a la ciutat de Barcelona

L'estructura per edats dels habitants

La població en el territori

En resum i conclusió

ANNEX 1: Figures

Gràfics

Piràmides de població

Mapes

ANNEX 2: Dades bàsiques

Taules

LA POBLACIÓ DE BARCELONA DES DE 1930

L'evolució demogràfica

Introducció

L'any 1930, Barcelona es trobava en una situació demogràfica segurament irrepetible. En els trenta anys anteriors havia doblat la seva població i ara, amb un milió llarg d'habitants, era la ciutat més poblada d'Espanya, superant Madrid per primera i única vegada en el segle i col·locant-se entre les ciutats més poblades d'Europa i del món ¹. Seixanta-cinc anys més tard, malgrat declarar una població pel damunt d'un milió i mig d'habitants, els resultats de l'operació censal de 1996 causarien un considerable enrenou, en confirmar amb rotunditat la tendència decreixent que s'havia anat afirmant en els tres anteriors recomptes. Es a dir, que sobrevolant molt pel damunt els diferents moments històrics que separen els anys 1930 i 1996, semblaria que la població de la ciutat de Barcelona estigués fent un viatge d'anada i tornada, passant per un màxim poblacional d'un milió i tres quarts cap el 1975.

Quin serà el futur demogràfic de la ciutat és una qüestió que actualment centra molts debats i que dependrà de l'evolució de tota una sèrie de factors que tenen graus de previsibilitat diversos. De manera més o menys manifesta, aquesta preocupació prospectiva recorrerà la nostra presentació dels diferents aspectes de l'evolució demogràfica a Barcelona des del 1930. Aquesta presentació es farà al llarg dels eixos constituïts pel nombre dels habitants, els elements del creixement demogràfic, els aspectes estructurals de la població barcelonina i la seva relació amb l'espai urbà.

El nombre dels habitants

La fi de l'Exposició Universal de 1929 coincidí amb canvis radicals en el clima econòmic i polític, obrint pas a un període de perturbacions i d'incerteses. En els anys transcorreguts entre 1930 i 1936, el ritme de creixement de la ciutat es tornà més lent i probablement es va mantenir relativament baix a través dels alti-baixos causats per la guerra i la immediata posguerra. Això és difícil de documentar degut a la poca fiabilitat de les dades del cens de 1940 i de les que se'n derivaren: el racionament d'aliments i altres bens de consum, específic de les poblacions urbanes, arreu tinguè per efecte la inflació artificial dels habitants de les ciutats per causa de la inscripció interessada de pobladors de les àrees rurals. Per aquesta raó, les xifres d'habitants per als anys 1936-1950 s'han de considerar de manera més aviat indicativa. En tot cas, sembla indiscutible que Barcelona va tardar almenys divuit anys en afegir un quart de milió d'habitants al milió rodó que havia congregat l'any 1930. Per incorporar una quantitat equivalent només li havien calgut 7 anys durant la dècada dels vint (1923-1930), 10 anys durant la dècada dels cinquanta (1948-1958) i deu anys més durant la dècada dels seixanta (1958-1968). A partir d'aquí, la població de Barcelona sembla haver tocat un sostre situat entorn del milió i tres quarts d'habitants: als recomptes de 1970, 1975 i 1981, les desviacions respecte d'aquesta xifra són insignificants. En els anys intermedis, però, les xifres s'enfilen fins valors molt més alts, que superen adhoc el milió noucents mil habitants en els anys 1978 i 1979; això s'explica, però, per la imperfecció de les rectificacions padronals, en particular en els moments de l'adveniment de la democràcia, quan l'afany per participar a les eleccions va produir un nombre anormalment elevat de dobles inscripcions i va tenir per conseqüència una caiguda artificial de la població de prop de cent cinquanta mil habitants entre 1979 i 1980, quan el cens va produir finalment una dada de població fiable. Aquest fenomen, general a tot Catalunya, es va manifestar amb particular agudesesa a Barcelona. Sembla doncs prudent afirmar que, ara per ara, la població de Barcelona no ha superat mai de gaire la xifra de 1.750.000 habitants, cosa que relativitza les pèrdues experimentades en els darrers quinze anys i que es poden evaluar, altre cop, entorn al quart de milió d'habitants. El ritme de decreixement no ha estat però regular al llarg d'aquest període: durant els anys vuitanta, el retrocés va ser d'uns seixanta mil habitants per quinquenni, mentre que de 1991 a 1996 el descens ha estat molt més pronunciat i ha totalitzat 135.000 habitants.

En síntesi, els seixanta-cinc anys transcorreguts des de 1930 podrien resumir-se, des del punt de vista demogràfic, de la següent manera: pertorbacions i creixement lent en els anys trenta i quaranta, creixement important en els anys cinquanta i seixanta, període d'apogeu en els setanta, decreixement moderat en els vuitanta, decreixement agut a principis dels noranta i, podriem afegir-hi, incertesa respecte de l'evolució en un pròxim futur, que tant pot continuar amb la tònica descendent com pot estabilitzar-se i fins i tot canviar de sentit.

Els elements que han determinat el recorregut demogràfic que hem descrit a grans trets són el moviment natural i el moviment migratori, en les seves components metropolitana, a llarga distància i internacional. Dins del moviment migratori caldrà potser distingir algun dia allò que podriem denominar *el moviment de substitució administrativa*, del qual se n'han donat alguns exemples més amunt, i que consisteix en canvis en la declaració de residència principal sense canvis substancials en l'ús de l'espai per part de la persona interessada.

El moviment natural

Durant moltes dècades i fins a principis dels anys vint, la ciutat de Barcelona, com moltes urbs europees, havia tingut un moviment natural constantment negatiu, tant per l'elevada sobremortalitat urbana² com, sobretot, per la continuïtat en l'elevada presència relativa d'immigrants, és a dir, de persones destinades a figurar un dia o altre en les xifres de defuncions de la ciutat sense haver-hi figurat mai en la de naixements.

Des de 1920, un cop vençudes les seqüeles de la pandèmia gripal de 1918-1919, Barcelona va entrar en una nova era que duraria més de seixanta anys, fins 1985, amb la sola interrupció de la guerra civil: l'era del moviment natural positiu, l'era en que els naixements superarien sistemàticament les defuncions. Les causes d'aquest canvi s'han de cercar en la millora espectacular en la supervivència dels barcelonins en un primer temps, en la represa de la nupcialitat i la fecunditat més endavant i, finalment, en els efectes positius sobre la supervivència i la reproducció que va significar el rejuveniment de la població causat per l'allau migratori dels anys cinquanta i primers seixanta³.

L'escreix dels naixements respecte de les defuncions, que se situava en una mitjana anual d'uns tres mil habitants entre 1920 i 1935, un cop superats els

sotracs de la guerra s'eleva a una mitjana de 6.000 anuals entre 1945 i 1950, de 8.000 anuals entre 1951 i 1957 i supera els 10.000 durant els vint anys compresos entre 1958 i 1977. El 1964, el creixement natural assolirà un màxim històric de 16.926 habitants, mantenint-se pràcticament al mateix nivell fins a 1968 i coneixent un repunt del mateix ordre l'any 1972. De fet, entre 1964 i 1973 el creixement natural superarà cada any els 15.000 nous habitants. A partir de 1978, la caiguda dràstica de la natalitat arrossegirà el creixement natural cap a valors cada cop més baixos fins que, a partir de 1985, les defuncions tornin a superar els naixements i es manifesti un creixement vegetatiu de signe negatiu que s'ha mantingut fins els moments actuals.

Un tret comú a tota la trajectòria del moviment natural entre 1930 i 1996 és que el seu paper en el creixement total tendirà a guanyar pes i positivitat. A partir de 1960 sempre serà un element més positiu o menys negatiu que no pas el moviment migratori en la determinació de l'evolució demogràfica de la ciutat: durant els primers seixanta, quan tots dos factors són positius, el creixement natural quadriplica amb escreix el creixement migratori; entre 1965 i 1985 el creixement natural es manté positiu quan el migratori ja s'ha decantat clarament en sentit contrari; i a partir de 1985, quan tots dos factors son de signe negatiu, el decreixement per raons vegetatives serà molt inferior al causat pel moviment emigratori.

Vegem a continuació quina ha estat l'evolució dels components del moviment natural.

La natalitat

Entre 1930 i 1996, els naixements a la ciutat de Barcelona fluctuaràn entre els 8.922 de l'any 1939 i els 31.689 de 1973. Si es descarten les petites variacions d'un any per l'altre, podriem perioditzar la seva evolució de la manera següent: entre 1930 i 1953, el nombre habitual de naixements es va situar entre els setze mil i els vint mil, tret dels anys 1938, 1939, 1941 i 1942, en que n'hi va haver menys, i el 1948, en que n'hi va haver més; entre 1954 i 1964, els naixements van anar augmentant de forma continuada des dels vint mil fins els trenta mil; des de 1964 fins a 1974, cada any va haver-n'hi entre trenta i trenta-un mil, xifra només ultrapassada en l'apogeu de 1973; de 1974 a 1986, els naixements decauràn vertiginosament fins els catorze mil, per mantenir-se, d'aleshores ençà, estabilitzats en els tretze a dotze mil per any.

En termes relatius, l'observació de la taxa de natalitat permet afegir algunes matitzacions als comentaris fets més amunt. En primer lloc, les elevades xifres de naixements dels seixanta i setanta mai no assolirien en termes relatius el nivell de 1930, el qual, amb 18,65 naixements per mil habitants, representa un valor mai més superat. Aquest nivell, encara de l'ordre del que s'havia observat durant els eufòrics anys vint, decauria molt ràpidament, entre 1931 i 1934, fent un replà d'uns 15 naixements per mil habitants fins a 1937, i capbussant fins el mínim de 8,22 per mil l'any 1939. Tantmateix, un cop superades les irregularitats de la immediata postguerra la taxa de natalitat es mantindrà entorn als 14-15 per mil entre 1943 i 1961 i entorn als 16-17 per mil entre 1962 i 1975, sobresortint únicament el màxim de l'any 1965. A partir de 1975, la caiguda serà molt dràstica fins a 1987, quan la taxa de natalitat s'instal·larà per sota el mínim històric de 1939, mantenint-se fins ara en valors situats entre els 7 i els 8 naixements per mil habitants. Dins d'aquest replà de baixíssima natalitat cal distingir, però, la lleugera tendència cap a l'alça experimentada els anys 1991 i 1992, tendència que va capgirar però de nou, tal i com ho van fer molts indicadors socio-econòmics, durant el període recessiu 1992-1995, ultrapassant l'any 1995 el mínim anterior de 1990. Cal observar, no obstant, que la caiguda dels naixements d'aquests darrers anys pot explicar-se igualment per una disminució de la població de la ciutat que no ha estat prou documentada fins a fer-se pública la població censada el 1996. Aplicant retrospectivament nous denominadors que resultin consistents amb aquesta informació, podria resultar que la baixa de la natalitat posterior a 1992 ha estat en realitat insignificant a Barcelona.

La mortalitat

Contràriament al que succeïa amb els naixements, l'observació de les xifres de defuncions de Barcelona entre 1930 i 1965 dóna una idea d'estabilitat fins a cert punt enganyosa. Efectivament, excepte en els anys 1937, 1938 i 1939, en els altres seixanta-tres anys considerats s'hi van produir entre onze mil i disset mil morts. Es més, en cinquanta-tres dels seixanta-sis anys considerats, el nombre de defuncions està encara més estretament acotat, entre les dotze mil i les setze mil.

Els anys de la guerra constitueixen una òbvia excepció a aquesta aparent estabilitat. L'any 1938, amb 28.192 morts, representa el màxim absolut del segle, superant les 22.767 de 1918 que havien estat causades en una part substantiva per l'epidèmia de grip. No obstant, havent augmentat els habitants de Barcelona prop

d'un setanta per cent durant els vint anys que separen les dues dates, la taxa de mortalitat de 1938 (26 per mil) resulta sensiblement inferior a la de 1918 (35,5 per mil), encara que comparades totes dues sobremortalitats amb els nivells normals de cada període, la de la guerra resulti certament més extraordinària.

Tret d'aquests anys de trista memòria, les fluctuacions de la resta estan molt relacionades, gairebé sempre, amb la distinta incidència de la grip a cada any concret. Així, per exemple, destaquen pel seu nivell relativament elevat l'any 1951 i, en menor mesura els 1956 i 1973; en canvi, entre 1952 i 1955 es produeixen les xifres de defuncions més baixes del segle - inferiors a 12.000 per any - possiblement per causa dels efectes anticipatoris que va tenir la sobremortalitat de 1951 i que es varen combinar, segurament, amb la disminució fulminant de la mortalitat per tuberculosi, de la què parlarem més endavant.

Si en lloc de considerar les xifres de defuncions ens centrem en les taxes de mortalitat, l'absència de tendència desapareix i es pot establir una certa periodificació: nivell elevat (taxa superior a 12,5 per mil) entre 1930 i 1942; nivell mig (9 a 12 per mil) entre 1943 i 1951; nivell baix (7-8 per mil) entre 1952 i 1985 i fase creixent (9-10 per mil) a partir de 1986. Aquesta evolució no ha de ser però interpretada exclusivament en termes de risc de mort o de probabilitats de supervivència, cosa que fóra particularment errònia pel que fa a la fase més recent. Efectivament, la taxa de mortalitat reflecteix en part el nivell sanitari d'una població però també es veu afectada per la seva composició, en particular pel que fa a les edats o a altres variables directament relacionades amb el risc de mort. Així, hem d'anticipar que, tal i com veurem més endavant, entre 1950 i 1970 la població de Barcelona va rejuenir considerablement per causa de la immigració rebuda i de l'augment de la natalitat, mentre que de 1980 ençà ha estat sotmesa a un procés d'envelliment accelerat sota els efectes combinats de la baixa de la natalitat, de l'emigració selectiva d'habitants joves i de la major longevitat dels residents⁴. El rejueniment dels anys cinquanta i seixanta va contribuir doncs molt positivament al manteniment de les taxes de mortalitat a un nivell baix, mentre que, tot i els evidents beneficis d'una esperança de vida més llarga, l'envelliment dels darrers quinquennis ha pressionat la taxa de mortalitat cap amunt, portant-la per damunt d'una taxa de natalitat en sentit descendent i originant el creixement natural negatiu de la ciutat que ha caracteritzat els darrers deu anys.

Es l'anàlisi de l'evolució de l'esperança de vida en néixer, o vida mitjana, més que no pas el de la taxa global de mortalitat, el que donarà una idea acurada de com ha evolucionat l'estat de salut dels barcelonins i la seva lluita contra la mort.

De fet, en els seixanta cinc anys transcorreguts entre 1930 i 1994, la vida mitjana a Barcelona ha augmentat en un 48 per cent, per a un sexe com per a l'altre. Es a dir, que els homes han passat de 49.7 a 73.6 anys, mentre que les dones han avançat dels 54.71 anys fins els 81.2. Es de ressaltar que si Barcelona havia tingut una mortalitat sistemàticament més elevada que Catalunya fins a 1920, a partir de 1930 la situació s'inverteix i els barcelonins passen a ocupar una posició relativament privilegiada pel que fa a la supervivència. La comparació a nivell internacional és encara més frapant, car tant Barcelona com Catalunya passen d'una situació de mortalitat relativament elevada respecte d'altres poblacions d'Europa Occidental, fins als nivells de supervivència d'avui dia, que tant a tots dos conjunts com a la població espanyola són capdavanters en els rànquings mundials⁵.

Els guanys més importants en l'esperança de vida es van obtenir entre 1930 i 1955, cosa que pot semblar sorprenent si s'associen amb les particularitats històriques d'aquells anys. No ho és tant, però, si es considera la naturalesa de les millores que es van produir, molt relacionades amb descobriments mèdics i farmacèutics d'abast internacional. Les sulfamides i els antibiòtics, en particular, van tenir per efecte una disminució dràstica de la mortalitat infantil i de les morts per malalties de caracter infeccioses, amb una repercussió important i immediata sobre la vida mitjana. Així, la mortalitat durant el primer any de vida, que sense comptar els anys de guerra fluctuava entre 1930 i 1942 entorn dels setanta morts per mil nascuts, se situa en 44 per mil el 1950, en 27 per mil el 1965, en 6,5 per mil el 1980 i en 3,40 per mil el 1993! S'ha de dir, tanmateix, que els extraordinaris avenços dels darrers vint anys no es poden explicar solament per la lluita contra les causes exògenes de mort, sinó també i principalment per l'atenció prenatal i neonatal i per la prevenció inicial de casos de risc. En qualsevol cas, els nivells actuals de la mortalitat infantil són inaudits i fins i tot s'haurien considerat utòpics fa pocs anys.

Un altre aspecte il·lustratiu dels canvis intervinguts en la mortalitat és el referent a les causes de mort. El cas paradigmàtic és el de la mortalitat per tuberculosi, el flagell responsable de la sobremortalitat de tantes poblacions urbanes i industrials fins a l'invent i difusió de l'estreptomina, a partir de 1950.

A Barcelona, al llarg dels anys trenta, la tuberculosi és causa de prop d'una de cada deu defuncions. En els anys quaranta, el problema empitjora, tant en termes absoluts com relatius: no sols les defuncions per tuberculosi augmenten sinó que ho fan en un contexte de descens de la mortalitat general, per la qual cosa superen sempre el 10 per cent de les morts, amb un màxim de 13,16 per cent el 1945. El 1950, la tuberculosi encara representa el 11,21 per cent de les defuncions, però en els tres anys següents el seu pes es redueix en dos terços, essent el 1953 de només el 3,46%. A partir d'aquí, s'anirà reduint ràpidament fins a la pràctica desaparició, causant només la mort en casos crònics contagiats en èpoques anteriors o apareixent com causa concomitant en un petit nombre de defuncions. Tot i que la persistència de la tuberculosi fins els nostres dies és un fet molt lamentable i que incita a reflexió, costa esforç imaginar que no fa més de 50 anys, el 1946, aquesta malaltia portà a la tomba més d'un de cada vuit dels barcelonins que moriren aquell any.

En desactivar-se la major part de les causes infeccioses de mort, el perfil epidemiològic de la mortalitat canvià considerablement, mostrant augments en graus diversos de les principals causes de mort de tipus endògen o degeneratiu. Així, les malalties coronàries, que representaven menys de 15 per cent de les morts abans de 1936, segueixen una trajectòria oscil·lant però en constant augment, fins a representar, en els darrers cinc anys, un terç llarg de les defuncions a Barcelona. De manera encara més espectacular, la mortalitat per càncer, que no superava mai el 10 per cent de les defuncions abans de 1945, augmenta progressivament fins a representar el segon terç de les defuncions actuals. De manera general, les defuncions per malaltia coronària i per càncer es produeixen a edats més elevades que les antigues defuncions per tuberculosi; així doncs, la desaparició d'aquesta causa no sols ha obert directament el camí a la major incidència de causes de mort alternatives sinó que també ho ha fet indirectament, contribuint per la major longevitat que ha propiciat a un envelliment de la població que es tradueix en la predominància de les malalties degeneratives.

El moviment migratori

Els moviments migratoris han estat de manera general, tot al llarg de la història, el motor principal del creixement de la ciutat. Com ja s'ha dit a bastament, la gran expansió demogràfica de Barcelona es va alimentar gairebé exclusivament de la immigració⁶. De fet, el moviment natural només haurà estat positiu durant el període determinat pels dos grans allaus migratoris dels

vint i dels cinquanta i pels seus efectes estructurals, estesos cada cop sobre les dues dècades següents. Efectivament, el rejueniment causat per la immigració haurà actuat per partida doble sobre el moviment natural, tant en el sentit d'afavorir la natalitat com en el de reduir la incidència de la mortalitat sobre el conjunt de la població. De la mateixa manera, quan l'emigració s'ha convertit, els vint darrers anys, en el principal factor del decreixement demogràfic de la ciutat, els seus efectes sobre la composició de la població hauràn actuat també en sentit negatiu sobre el creixement vegetatiu: en llevar principalment persones d'edat reproductiva i criatures, l'emigració a partir de Barcelona està pressionant la natalitat de la ciutat cap a la baixa i la mortalitat relativa cap a l'alça⁷.

Que les migracions hagin estat el factor demogràfic per excel·lència a Barcelona no vol dir que la seva quantificació sigui fàcil. L'Estadística Municipal produeix, a partir de 1950, dades d'immigrants i d'emigrants a partir de les altes i baixes per aquestes causes en el Padró Municipal d'Habitants. En endavant, aquestes dades, que tenen el gran avantatge de facilitar fluxos d'entrada i de sortida, les anomenarem "migracions enregistrades". En canvi, denominarem "moviment migratori estimat" la diferència entre el creixement total i el creixement natural o vegetatiu - incloent el saldo d'errors dins el saldo migratori. Com es pot observar, les diferències entre migracions enregistrades i migracions estimades son sovint importants. Les diferències s'expliquen per les característiques del Padró Municipal d'Habitants, d'on en última instància procedeixen totes dues dades. El Padró Municipal d'Habitants es constitueix mitjançant dues operacions de tipus complementari: la renovació i la rectificació. La renovació del padró és una operació de caràcter censal, un recompte, que es realitzava els anys acabats en 0 i en 5 fins a 1975, i que es realitza els anys acabats en 1 i en 6 des de 1981. La rectificació, en canvi és una operació basada en el registre continuu d'altes i baixes i que es fa un cop l'any, en el període comprès entre dues renovacions, pel procediment de sostreure de la població anterior les baixes enregistrades durant l'any per causa de defunció, emigració i correcció d'inscripció indeguda i d'afegir-hi les altes per causa de naixement, immigració o correcció d'omissió anterior. El resultat d'aquest tipus d'alimentació mixta és una evolució sincopada, tant de les dades de fluxes migratoris enregistrats com del creixement de les xifres totals de la població, que en depenen. Les ondulacions en els fluxes migratoris enregistrats provenen del fet que la tendència a donar-se d'alta per aquest motiu varia en funció de la proximitat de la data de renovació del Padró; en canvi, els daltabaixos abruptes en la població total i en el saldo migratori estimat provenen principalment de la atribució simultània, en els anys de renovació, de tots els moviments no declarats durant els quatre anys anteriors.

També s'ha d'esmentar el paper de les inclusions i exclusions per errors anteriors, que queden incloses en el saldo migratori estimat, cosa força acceptable si es considera que en molts casos corresponen manifestament a moviments migratoris que en el seu moment no han estat documentats com a tals⁸. En general, es pot considerar que les inclusions per tota causa són més completes que no pas les exclusions, raó per la qual el reajust que operen les renovacions de padró esdevé més important quan els factors demogràfics tenen signe negatiu, com és el cas actualment.

L'agregació quinquennal dels saldos migratoris estimats, en operar compensacions entre anys de renovació i anys de rectificació, ofereix una imatge més regular del recorregut i permet una millor interpretació. Doncs bé, si observem l'evolució quinquennal del saldo migratori estimat des de 1931, s'observa que el seu perfil correspon pràcticament al del creixement total durant tot el període, i que només entre 1950 i 1980 la importància del creixement natural opera un desfassament substancial entre tots dos.

Per entrar més en detall i prendre en consideració els fluxos migratoris en tots dos sentits, ens caldrà considerar les dades de les migracions enregistrades, disponibles només a partir de 1950. L'observació d'aquestes sèries ens permet discernir tres períodes: el de 1950-1967, en què el signe i el perfil del saldo migratori vé determinat per la immigració; el de 1968-1976, que apareix com un replà on tots dos fluxos s'equilibren; i els anys de 1977 ençà, en que la resultant migratòria s'arrapa a la corba de les sortides de la ciutat. En el primer període, els màxims d'entrades es donen els anys 1963 i 1964, amb uns quaranta quatre mil immigrants, mentre que el saldo migratori màxim s'havia donat l'any 1958, amb un remanent superior a les vint-i-quatre mil persones.

En la darrera fase, caracteritzada per un saldo emigratori creixent, cal distingir dos intervals ben diferenciats: en el primer, de 1977 a 1983, el fet distintiu és la migradesa de les entrades, mentre que les sortides es mantenen més o menys al nivell anterior; en el segon, a partir de 1984, les entrades mostren una tendència suaument ascendent, però no poden compensar la progressió de les sortides, que s'enlairen de manera espectacular a partir de 1992 i ultrapassen la xifra inaudita de quaranta mil en l'any 1995. Els anys 1994 i 1995 seràn finalment els de saldo migratori més negatiu, amb pèrdues netes de l'ordre dels vint mil habitants. Tot i que el gran nombre d'inclusions per omisió anterior durant aquests darrers anys incitava a matitzar la interpretació del saldo migratori en el sentit de suposar que les entrades haurien pogut resultar força més importants

del que semblava, la població de poc més d'un milió i mig d'habitants que ha emergit de la renovació de padró de 1996 deixa poc lloc - si no se la posa en dubte - per a aquest tipus de consideracions i obliga a considerar tota la magnitud d'unes sortides que segurament han estat encara més importants que les enregistrades.

L'origen de les migracions cap a Barcelona, en el passat, va ser divers. Provenients primerament d'àmbits cada cop més distants dins del territori català, durant el darrer terç del segle passat els migrants van començar a exhibir orígens més llunyans: Aragó, País Valencià, les Balears, les antigues colònies. Fins i tot vingueren italians i francesos en trànsit més o menys indefinit cap a terres americanes. Després, i fins a 1930, als antics corrents s'hi van afegir els murcians i els almeriencs. La guerra i la immediata postguerra portaren refugiats, militars i població desplaçada, que arrelaren relativament poc. Després van ser immigrants de tot Espanya els qui varen arribar a Barcelona en un fluxe ininterromput que durà un quart de segle. Dins d'aquesta onada, destaquen en importància els andalusos, encara que la seva representació en el conjunt de Barcelona ha estat menys important que en l'àrea metropolitana, donada la creixent saturació de la ciutat en el moment de les màximes arribades d'aquest corrent, en els seixanta⁹. A partir d'aquí, la ciutat ha anat rebent també la seva part dels nous corrents, més minoritaris: sudamericans en els setanta, magribins, subsaharians i asiàtics en els vuitanta i noranta, i tota la presència cosmopolita que fa el teixit de les grans metropolis actuals, encara que a molt petita escala si se la compara amb altres realitats europees. I això sense comptar amb una representació important de residents europeus i amb la continuació, a nivell reduït, de les arribades d'altres punts de Catalunya i de la resta d'Espanya. Des del punt de vista de l'origen dels immigrants, el tret distintiu dels darrers quinze anys ha estat doncs la extremada diversitat i l'absència de corrents predominants.

Des del punt de vista de l'emigració, i tret de moments excepcionals com l'èxode de 1939, les sortides de Barcelona havien tingut una forta component de moviment de retorn cap als llocs d'origen dels immigrants o de fi d'una etapa transitòria com a primer punt d'arribada a Catalunya. A partir dels setanta, però, quan el fluxe immigratori s'estronca, el moviment de desconcentració urbana esdevé el principal factor d'emigració des de Barcelona, mobilitzant massivament, per primera vegada, població nascuda i arrelada a la ciutat. Aquest moviment ha ultrapassat ja fa deu anys els límits de l'àrea metropolitana, sigui quin sigui el seu criteri de definició, i ha esdevingut un moviment de redistribució de la població en l'àmbit català i també, de manera menys intensa, en l'àmbit espanyol. Barcelona, i fins i tot la seva àrea més pròxima, han

esdevingut els principals centres emissors de migrants i determinen amb llur dinàmica tot el conjunt de fluxes de migració¹⁰, mobilitat i ús del territori, tal i com ho han vingut fent des de fa més d'un segle, però en sentit contrari.

No entrarem aquí a analitzar els motius d'aquesta evolució, que no podríem documentar degudament. De fer-ho, s'haurien de considerar sens dubte els temes dels preus i condicions de l'habitatge, de la desconcentració de l'activitat i dels nous models de vida. No obstant cal considerar també, des d'un punt de vista més prosaic, que en un món on l'àmbit de vida de les persones s'ha ampliat i diversificat molt, generalitzant-se el fenòmen de les residències múltiples, una part del que apareix com "emigració" pugui ser en realitat una migració administrativa, deguda a un desplaçament de preferències, per motius fiscals o altres, en la declaració de primera residència¹¹, que és la que confereix la qualitat d'habitant. Obviament, aquest tipus de biaix no pot ser objecte de correcció: molts municipis pateixen la distorsió existent entre ús real del seu territori i població legalment resident¹², i Barcelona no és dels que més. No obstant, el coneixement més detallat d'aquest fenomen permetria potser matitzar algunes interpretacions catastrofistes en un sentit més pròxim a la realitat, quantitativa i qualitativa, de la demografia barcelonina.

L'estructura de la població

L'estructura d'una població és el compendi de la seva història passada, traduïda en els seus moviments migratoris, la seva mortalitat i la seva fecunditat. Per a representar-la, és tradicional emprar indicadors i gràfiques com són les relacions de masculinitat (*sex ratio*) i les piràmides d'edats, com les que aquí es presenten pel període 1900-1991 i que resulten força eloqüents. Vegem-ho.

Dones i homes a la ciutat de Barcelona

Afirmarem en primer lloc que la població femenina ha estat gairebé sempre sobrerrepresentada a Barcelona, tal i com és habitual a totes les grans ciutats del primer món. Durant tot el segle, la proporció de dones s'ha situat sempre pel damunt de la que s'observava el 1900, és a dir, el 52,26%. En termes de relació de masculinitat (nombre d'homes per 100 dones), s'observa que entre 1930 i 1991 aquest indicador no ha superat mai el 89-90 per cent, mostrant valors molt inferiors entre 1940 i 1960. Efectivament, per cent habitants de sexe femení, la

ciutat només compta 83 homes el 1940, 82 el 1950 i encara 88 homes el 1960. Si en lloc de considerar el conjunt dels habitants prenem només els majors de 20 anys, resulta llavors que els 86 homes per cent dones de 1930 no s'han tornat a observar mai més i que en el seu lloc hi havia 79 homes el 1940, 76 el 1950, 82 el 1960, 84 el 1970 i 85 de 1980 en endavant.

La particular composició per sexes de la població barcelonina té diversos components. Per una banda, el més espectacular és potser el que tradueix els efectes de la guerra i la postguerra sobre determinades generacions masculines, pels biaixos de la mortalitat, de la migració forçada (servei militar, èxode, reclusió) o de la impossibilitat d'immigrar per causa de les mateixes raons. Així, entre les persones nascudes de 1916 a 1920, a la ciutat de Barcelona només s'hi trobaven 77 homes per cent dones l'any 1940, 70 l'any 1945, 76 el 1950 i encara 78 l'any 1960. De manera més general, es pot dir que totes les generacions nascudes entre 1900 i 1925 van patir directa o indirectament aquests efectes i mostrarien per sempre una menor presència d'homes, cosa que es tradueix en els moments actuals en una sobrefeminització de la població anciana de la ciutat, constituïda precisament per les cohorts esmentades.

Per altra banda, la segona onada immigratòria sembla haver estat més equilibrada entre sexes del que era el cas anteriorment, quan la importància del servei domèstic atreïa una immigració jove particularment feminitzada. Això explica que la presència d'homes entre 15 i 30 anys fós relativament més elevada l'any 1960 que no pas ho era el 1930. També les sortides de Barcelona que s'han donat en els darrers quinquennis mostren un relatiu equilibri per sexe, per la qual cosa no afecten de manera sensible les proporcions d'homes i de dones.

Finalment, i seguint en això el que és comú a totes les poblacions, la millora de la supervivència, malgrat la persistència de la sobremortalitat masculina, està tenint per efecte el manteniment de la superioritat numèrica del sexe masculí en néixer (105 nens per 100 nenes, aproximadament) fins a edats cada cop més avançades, conduint a una progressiva masculinització de la població jove i adulta jove i deixant per a edats cada cop més tardanes el moment en que les dones superaran finalment en nombre als homes¹³. En absència de migracions diferencials, això és el que explica que l'any 1991 les relacions de masculinitat a totes les edats inferiors als 70 anys siguin superior a les de qualsevol altre moment del segle, perfilant una tendència que s'ha de propagar a edats cada cop més elevades a mida que les *generacions damnificades* més antigues vagin sortint d'escena. Així, i contràriament al que generalment es

pensa, la tendència actual i en un pròxim futur és cap a una major presència relativa d'homes a totes les edats. Sobre el conjunt, quin sexe ha de ser majoritari dependrà finalment de l'estructura per edats de la població: si Barcelona segueix envellint, els grups de gent més gran, majoritàriament femenins, asseguraran la predominància de les dones; si es produeix una represa sensible de la natalitat, la relació de masculinitat global pot evolucionar en el sentit d'una major representació masculina.

L'estructura per edats dels habitants

L'observació i comparació de les piràmides d'edats construïdes a partir de les dades censals des de 1900 fins a 1991 fa palesos els diferents processos de canvi estructural experimentats per la població barcelonina al llarg del segle.

En el període comprès entre 1900 i 1920, la piràmide d'edats va estrenyent progressivament la seva base per causa de la reducció intensa de la natalitat. S'hi observa també una relativa abundor de dones d'edats compreses entre els 15 i els 30 anys. L'any 1930 aquestes edats adultes joves estan particularment ben representades, per a tots dos sexes, degut a l'onada immigratòria dels anys vint, que tingué també per efecte una estabilització de la natalitat que es posa de manifest en el manteniment dels efectius infantils.

El 1940, en canvi, i tal com ja s'ha dit més amunt, els excedents d'adults joves desapareixen completament pel que fa al sexe masculí. Aquest tret, que s'anirà repercutint al llarg del temps en edats cada cop més elevades i de manera cada cop més difosa, constitueix una de les anomalies més clarament perceptibles en la població barcelonina des de 1940 en endavant, dibuixant una mena de graó que separarà per sempre els homes de les generacions nascudes abans i després de 1920. L'altre tret propi d'aquest període es la relativa buidor de les cohorts nascudes entre 1936 i 1955, durant el llarg període de baixa natalitat, cosa que dona a les piràmides d'aquest període una base força estreta.

La immigració dels anys cinquanta i seixanta i l'inesperat creixement natural entre 1960 i 1975 tindran l'efecte revitalitzar, regularitzar, rejuvenir la població barcelonina, com la de tot Catalunya. Així, la proporció de menors de quinze anys passarà de 19,3 per cent l'any 1950 a 23,5 per cent l'any 1970, proporció que supera fins i tot les de 1920 i 1930. Per altra banda, la immigració sembla haver estat més important en els grups més minvats, de manera que part dels

dèficits de naixements anteriors es veuran compensats. En els anys setanta les cicatrius de les ferides passades resultaran doncs ben poc visibles en la població de Barcelona.

Els efectes dels canvis més recents en el clima demogràfic - moviment migratori de signe negatiu, descens sobtat de la natalitat - tardaran encara a deixar-se veure sobre l'estructura de la població de Barcelona. L'any 1980, l'element més digne d'interès en la piràmide d'edats és el grup de menors de cinc anys, sensiblement més reduït que el dels seus germans grans. Comença també a ser molt notable un tret que s'ha anat afirmant al llarg de les dues dècades anteriors: l'augment de la freqüència de les persones de més de 60 anys. L'any 1991, finalment, els efectes de la reducció de la natalitat ja són contundents: els efectius menors de quinze anys són encara més reduïts, proporcionalment, del que ho eren el 1950, la població gran es veu reforçada per les cohorts nombroses nascudes entre 1920 i 1930 i la població coneix un procés d'envelliment d'una intensitat sense precedents, procés que s'accentuarà encara més en el darrer període, 1991-1996.

L'accès a les primeres dades provinents del Padró de 1996, ha fet possible l'elaboració de la piràmide d'edats de la ciutat en data recent, permetent visualitzar els trets impactants de l'evolució del darrer quinquenni. En conjunt, disminueixen els efectius a pràcticament totes les edats per sota dels 65 anys i augmenten les persones de 65 i més; com a trets més diferenciats, cal assenyalar la radical disminució dels efectius de 10 a 20 anys i de 55 a 59 anys, mentre que el tram de 50 a 54, ocupat anteriorment per les cohorts nascudes durant la guerra civil, manté en canvi els seus efectius. Així doncs, en els cinc anys que la separen del recompte anterior, la població de Barcelona ha accentuat de manera impressionant el que ja éren els seus trets més específics: la migradesa dels efectius infantils i la importància de les persones grans, en particular les dones. En un interval tan breu de temps, la proporció de menors de 15 anys s'ha reduït del 14,4 per cent al 11,9 per cent. La freqüència dels majors de 65 anys ha experimentat, en paral·lel, un augment també notabilíssim, passant del 17,4 per cent el 1991 al 20,7 per cent el 1996. El grup intermedi, de 15 a 64 anys, s'ha mantingut relativament constant (68,2 per cent el 1991 i 67,4 el 1996), encara que aquesta aparent immobilitat encobreixi en realitat un desplaçament del centre de gravetat del grup cap a edats més madures.

La qüestió que ens planteja l'evolució estructural de la població de Barcelona en els darrers vint anys, i molt en particular en el darrer quinquenni, és la de saber si es tracta d'un moviment d'alguna manera irreversible, fruit d'una redifinició urbanística i d'un redimensionament demogràfic més o menys permanents, o si resulta, almenys parcialment, de situacions conjunturals - natalitat excepcionalment baixa, situació específica en les característiques del parc d'habitatges i del seu ús - susceptibles d'experimentar canvis de tendència. En qualsevol cas, el que si sembla clar és que, éssent la maduració de la població l'aspecte estructural que correspon a una dinàmica fortament decreixent, la desacceleració o fins i tot la possible inversió de la tendència cap a l'envelliment hauràn de ser fruit de l'estabilització o de l'augment del nombre d'habitants de la ciutat.

La població en el territori

L'evolució de la població i de les pautes del poblament a Barcelona i al seu Pla en el decurs dels últims setanta anys es poden explicar a partir de dos vectors: el procés de colonització urbana i el procés de metropolització. La colonització de l'espai urbà pròpiament dit parteix dels territoris que podríem anomenar "ciutat matriu", integrats per l'antiga ciutat emmurallada i la vila de Gràcia, i s'estén fins a cobrir a nivell de pràctica saturació tots els espais no protegits del Pla de Barcelona. El procés de metropolització, per altra banda, n'és la rèplica i la perllongació en un àmbit més ampli, que tindrà nombroses manifestacions; la desconcentració urbana, acompanyada d'una progressiva especialització i jerarquització metropolitanes¹⁴, n'és una i potser la que més directament ha caracteritzat l'evolució de la població i el poblament de Barcelona durant l'últim terç del segle.

Per copsar la síntesi d'aquest processos, proposem aquí una aproximació cartogràfica a l'evolució del poblament de Barcelona en els últims setanta anys, a partir de la representació dels nivells de densitat d'habitació en els barris de la ciutat i de la seva variació relativa, per a quatre moments del segle: 1930, 1950, 1970 i 1991¹⁵.

Una ràpida ullada als mapes elaborats a partir de les xifres de població dels barris de la ciutat des de 1930 fins a 1991 mostra clarament l'escala del procés de desconcentració urbana que ha tingut lloc a la ciutat. D'una banda, el nombre de barris que superen els 300 habitants per hectàrea va progressivament creixent fins

a 1970, tendint en endavant a disminuir en nombre, en un procés paral·lel a l'estancament i al posterior retrocés demogràfic de la ciutat. Aquest retrocés es concentrarà particularment en unes àrees determinades. Així, Ciutat Vella, que havia mantingut i fins i tot augmentat el nombre dels seus habitants en alguns barris del Raval entre 1930 i 1945, experimentarà un paulatí descens de la densitat d'habitació que ja serà perceptible el 1970. El canvi més important es produirà tanmateix durant el darrer terç del segle, quan l'esponjament del centre històric esdevindrà un fet i, tret d'uns pocs barris atípics, Ciutat Vella es trobarà ja el 1991 amb una densitat inferior a la mitjana de la ciutat¹⁶. També, en aquest darrer terç de segle, coneixeran una particular reducció de densitat els barris corresponents a les parts més centrals de l'Eixample (de Comte Urgell a Passeig de Sant Joan) i de Gràcia.

A la llum dels mapes de densitat d'habitació i de creixement dels habitants es podria parlar de la conformació progressiva d'un esquema centre-perifèria molt definit dins del propi territori de Barcelona, per no parlar del que es produeix paral·lelament en l'àmbit metropolità. Aquest esquema de poblament dualitzat articula d'una banda una "L" central que va des del Poblenou fins a Gràcia i que presenta des de 1970 les densitats més baixes de població resident de tota la ciutat; i d'una altra banda, tota la resta de barris. Encara que aparentment els barris més perifèrics tinguin també una baixa densitat comparable a la d'aquesta "L" central, la seva densitat real és més propera a la de les àrees més poblades si es tenen en compte les seves condicions específiques d'edificabilitat, donat que es tracta d'àrees amb una orografia accidentada (Montjuich, Collserola) o amb un ús no residencial important (Zona Franca).

En resum, i per tal d'adquirir una perspectiva dels ritmes de creixement diferencials en el territori barceloní, podríem periodificar el creixement demogràfic dels diferents barris de la ciutat, distingint-hi tres intervals diferents: 1930-1945, 1945-1970 i 1970-1991, que corresponen aproximadament als que han anat emergint anteriorment al llarg de l'anàlisi de la dinàmica demogràfica de la ciutat.

* 1930-1945: *la colonització urbana.*

En aquest període, el ritme de creixement de la població és important a pràcticament tota la ciutat. La majoria de barris del que hem anomenat *la ciutat matriu* presenten creixements de població positius i encaixen en un context de creixement generalitzat que afecta a més del 80% dels barris de la ciutat. El cas dels

barris de Ciutat Vella és molt interessant perquè experimenten creixements de població importants sense modificació substantiva del parc d'habitatges, la qual cosa fa pensar en l'augment del volum d'ocupació dels habitatges com a principal factor explicatiu del manteniment i fins i tot superació de densitats d'habitació que no tenien res a envejar a les ja denunciades feia tres quarts de segle per Ildefons Cerdà. Pel que fa a la resta de la ciutat, el creixement de la població i la densitat d'habitació va molt lligada a l'expansió del parc d'habitatges.

*1945-1970: dualització i desconcentració.

A partir de la segona meitat del segle, i coincidint amb els moments d'immigració intensa i represa de la natalitat, es multipliquen les àrees de creixement fort, duplicant-se amb escreix el nombre de barris que experimenten augments superiors al 10 per mil per any. A la vegada, tota la part central i marítima de la ciutat experimenta un creixement negatiu. S'estableix doncs una claríssima polarització territorial de Barcelona, dividida *grosso modo* per la Diagonal, des d'Esplugues fins a mar: es pot afirmar que, amb molt poques excepcions, al nord d'aquesta línia tot creix, mentre que al sud de la línia és el decreixement el que predomina. La inauguració, durant aquest període, d'un nou model territorial amb la creació de polígons d'habitatge econòmic, dins i fora de Barcelona, lleva en bona part a les àrees de poblament tradicional, com Ciutat Vella, una de les seves funcions de nínxol residencial d'acollida d'immigrants.

* 1970-1991: metropolització i decreixement

El procés de desconcentració de la ciutat matriu encetat el tercer quart del segle continua i s'estén: es fa més intens als sectors més centrals i arriba a zones que fins llavors s'havien mantingut creixents, desbordant de manera imparable cap a l'exterior de la ciutat. La situació és gairebé la inversa que la que s'observava durant el període 1930-1945: si durant el segon quart del segle tota la ciutat havia crescut, durant el darrer quart es produeix tot el contrari. Unicament els barris fronterers amb els municipis veïns presenten creixements positius de població i seran l'excepció en un marc general de pèrdues o d'estancament, com a molt. En conjunt, decreixen tres de cada quatre barris i dels que decreixen, més de la meitat perden més d'un 1 per cent dels habitants cada any. Es digne d'esment el fet que durant aquest període, el parc d'habitatges creix de manera significativa en dos de cada tres barris, raó per la qual el decreixement en el nombre d'habitants cal

atribuir-lo principalment a la reducció de la grandària familiar o a la pèrdua del caràcter de residència principal.

No ens és donat aquí analitzar en detall les components de la dinàmica demogràfica dels diferents barris o districtes. Si direm, però, que en tots ells, com en el conjunt de la ciutat, el factor explicatiu per excel·lència és el migratori, i que de manera encara més accentuada del que es pot dir a nivell de tot Barcelona, és el volum i la composició per edats dels fluxes migratoris a nivell de cada barri el que, per les modificacions que genera en l'estructura per edats i estat matrimonial de la població, determina en última instància la importància de la seva natalitat i de la seva mortalitat. Així doncs, comparar com sovint es fa la mortalitat o la natalitat dels diferents districtes és útil per constatar unes diferències en els factors de creixement, però de cap manera per explicar-les. De cara al futur, sembla doncs que el signe i el volum del creixement dels diferents barris, dependrà de la mesura en que puguin conservar o atreure residents legals, i això sembla estar molt relacionat, tant o més que en el passat, amb les especificitats locals del parc d'habitatges¹⁷.

En resum i conclusió

En els anys transcorreguts entre 1930 i 1996, la població de Barcelona ha saturat el territori municipal i s'ha desbordat cap a l'exterior, esdevenint el principal centre emissor d'emigrants cap a l'àrea metropolitana i més enllà i determinant d'aquesta manera la dinàmica de redistribució territorial a Catalunya. La població de la ciutat culmina al voltant de 1,75 milions d'habitants durant els anys setanta i emprèn un decreixement que s'ha accelerat en els darrers anys, deixant el nombre d'habitants en poc més de 1,5 milions l'any 1996. Aquest decreixement s'explica fonamentalment pel factor emigratori, iniciat als voltants de 1970, al qual s'ha sumat en els darrers deu anys un creixement natural negatiu, fruit de l'envelliment accelerat causat per la incidència de les migracions sobre l'estructura per edats. Encara que la dinàmica decreixent està afectant al conjunt de la ciutat, les àrees que l'han sofert amb major intensitat són les de teixit urbà més antic i les del centre de la ciutat.

En un terme municipal saturat, en el que resulta difícil augmentar la densitat d'edificació donades l'actual intensitat d'ocupació del sòl i les normatives urbanístiques, l'evolució futura del nombre d'habitants dependrà essencialment de tres factors: la part del sol destinat a l'habitatge, la densitat

d'ocupació dels habitatges i la definició administrativa del tipus de residència. D'aquests tres factors, només un, el segon, es pot considerar parcialment *demogràfic*: si per estruncament o inversió del fluxe emigratori, part de les llars unipersonals, generalment formades per persones grans o molt grans, fossin progressivament substituïdes per famílies en fase de constitució, si la natalitat augmentés com sembla que ho ha de fer, llavors l'ocupació de les llars fóra més densa i la població creixeria i rejuveniria. Ara bé, fins i tot aquest factor no és independent d'elements extrademogràfics, com són el règim de tinença dels habitatges, el seu preu relatiu respecte d'ofertes alternatives en altres municipis i l'evolució de les preferències pel que fa a característiques més qualitatives.

Romanen dos factors més. La part del sol destinada a habitatges planteja el tema de la competència dels diferents usos dins d'un espai particularment limitat. Administracions, serveis, indústries, oficines, transports i comunicacions, espais verds, equipaments de tot tipus, tots competeixen per l'espai i tots ho fan amb bones raons. L'atribució d'un espai urbà és doncs una qüestió política que té una repercussió demogràfica innegable. En aquest sentit, és molt dubtós que la distribució òptima dels usos del sòl sigui la que permeti la població més elevada.

Finalment, apareix el tema de la definició administrativa del tipus de residència amb una agudesesa desconeguda fins ara a Barcelona encara que altres municipis, especialment els turístics, l'estiguin patint des de fa molt temps. L'assignació legal de cada habitant a una sola residència produeix una distanciació de la imatge estadística respecte d'una realitat en què l'escurçament de les distàncies reals i la creixent complexitat de les pautes d'activitat i d'ús del temps fan correspondre a cada individu tot un ventall d'espais diferenciats. Serà segurament la tasca de l'estadística demogràfica del segle XXI idear i instaurar nous mètodes de mesura de la població i de la seva dinàmica que tinguin en compte aquestes realitats. Mentrestant, i amb les definicions actuals, l'evolució demogràfica de Barcelona dependrà també, entre altres coses, de la proporció en que els seus habitants, del tipus que siguin, optin per declarar-hi la residència principal. I això dependrà, entre altres, de factors fiscals i normatius que també poden canviar.

Les claus de l'evolució demogràfica futura a Barcelona rauen doncs principalment fora de la Demografia.

NOTES

¹ Vegeu Tatjer, M. "Evolució demogràfica". A *Història de Barcelona, Volum 7. El segle XX. De les annexions a la fi de la guerra civil (73-120)*.

² Cabré, A; Muñoz, F.M (1994) - "Ildefons Cerdà i la insuportable densitat urbana. Algunes consideracions a partir de la cartografia i anàlisi de les estadístiques contingudes en la Teoria General". A *Cerdà, urbs i territori. Una visió de futur*. Fundació Catalana per a la Recerca. Electa. Madrid.

³ Cabré, A; Pujadas, I (1985).- "La població de Barcelona i el seu entorn al segle XX". A *Barcelona: gènesi i consolidació del fet metropolità. Avenç*, num. 88, (33-40).

⁴ Blanes, A; Ajenjo, M. (1994) - *La població de Barcelona i dels seus districtes a l'horitzó de l'any 2001*. (mimeo) Centre d'Estudis Demogràfics.

⁵ Cabré, A; Muñoz, F.M (1993).- "Algunes reflexions sobre el canvi en l'estructura per edats dels habitants de la ciutat de Barcelona". *Barcelona Societat*, num. 1 (40-51).

⁶ Pujadas, I; Mendizabal, E. (1991).- *La població de Catalunya, 1975-1986*. CED.

⁷ Cabré, A (1991).- "Algunes reflexions sobre el futur de la població de Barcelona". A *Papers de Demografia*, num. 55. Centre d'Estudis Demogràfics. UAB.

⁸ Aquest fenomen, que per raons de la intensa activitat electoral va ser particularment agut en els anys 1977-1980, torna a ser actualment de la major actualitat, per raons que no hem pogut esbrinar. Així, en els 1988-1992, el nombre anual mig d'inclusions per omisió anterior (12.810) va superar les inclusions per immigració (11.725). Les correccions d'inscripció indeguda, en canvi, són d'una magnitud cinc vegades inferior.

⁹ Sobre el paper de les trames residencials a la ciutat de Barcelona en l'absorció d'aquests increments poblacionals durant la primera meitat de segle vegeu Vilanova Claret, J. M. *Espacio residencial y metrópolis. Las tramas residenciales en la formación y evolución metropolitana de Barcelona, 1856-1953*. ETSAB, UPC 1995.

¹⁰ Pujadas, I; Arribas, R; Mendizabal, E; Miret, P; Módenes, J.A (1991).- "Moviments migratoris intermunicipals a la regió metropolitana de Barcelona". A *Papers de Demografia*, num. 56. 1991. Centre d'Estudis Demogràfics.

¹¹ Ràfols Esteve J (1997).- *Dinàmiques residencials a la ciutat de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Patronat Municipal de l'habitatge.

¹² Ajenjo, M; Blanes, A; Mendizabal, E; Sánchez, E (1993) *La població estacional en els municipis de Catalunya*. (mimeo) Centre d'Estudis Demogràfics.

Vegeu també Mendizabal, E (1993).- "L'espai de vida dels habitants de la regió metropolitana de Barcelona". *Enquesta Metropolitana de la Regió de Barcelona del 1990*, vol. 8.

¹³ Cabré, A.M; Muñoz, F.M (1993).

¹⁴ Nel.lo, O (1995) "Dinàmiques territorials i mobilitat urbana a la regió metropolitana de

---

Barcelona". A *Papers*, num. 24 (9-38). Institut d'Estudis Metropolitans.

¹⁵ La cartografia que es presenta ha esta elaborada a partir de les dades sobre població habitant i habitatges construïts presents als Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona, d'una banda i, d'una altra, als censos i padrons de població i als censos d'habitatge.

¹⁶ Sobre l'evolució urbanística i el procés de pèrdua poblacional del centre històric vegeu els treballs de Mercé Tatjer i l'equip EARHA en relació a la reforma urbana del districte. Vegeu per exemple

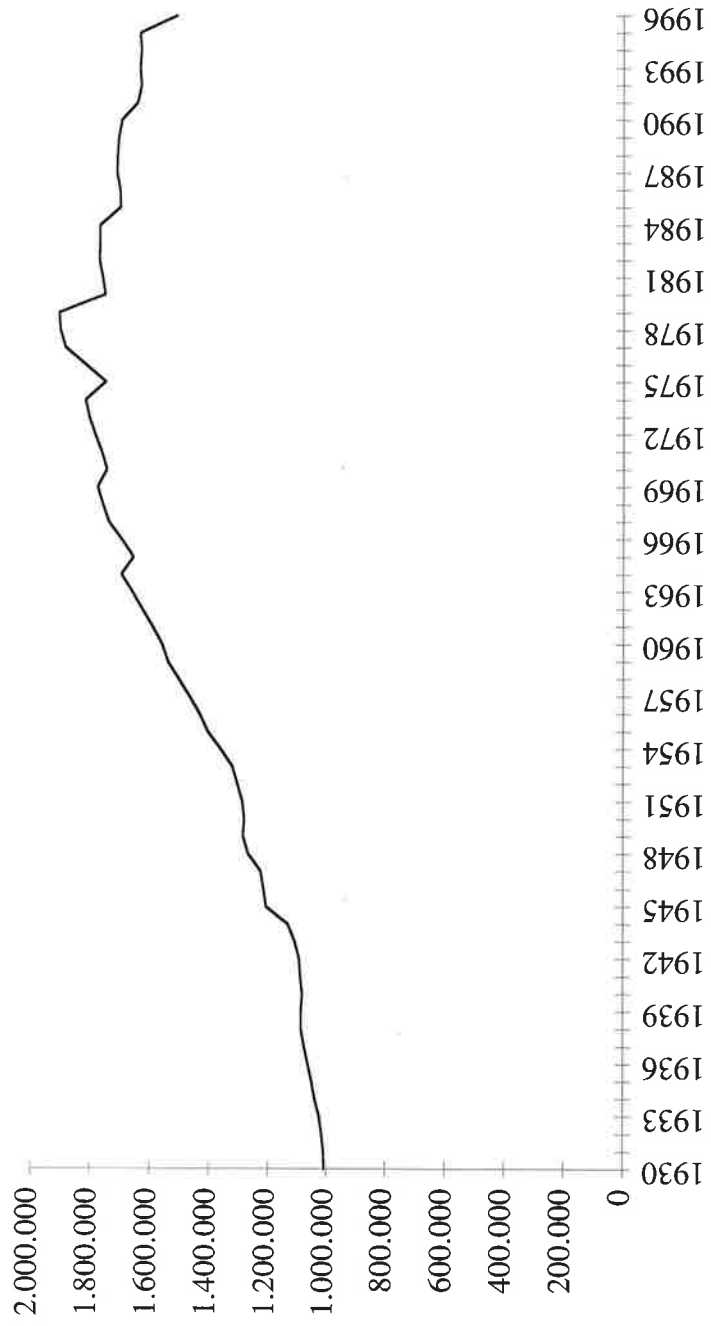
TATJER, M; COSTA, J, (1989).- "Grups socials, agents urbans: estratègies i conflictes a Ciutat Vella de Barcelona". A *Primeres Jornades Ciutat Vella. Revitalització urbana, econòmica i social* (39-47). Ajuntament de Barcelona.

EQUIP EARHA, (1991).- "La millora de l'espai residencial en la revitalització dels barris". A *2es jornades Ciutat Vella. Revitalització social, urbana i econòmica*, (51-60).

¹⁷ Sobre les característiques del parc d'habitatges als diferents barris de la ciutat consulteu el recent treball d'Esteban, J; Ferrer, A. (1996) "El parc d'habitatges a Barcelona". A *Barcelona Societat*, num. 5 (22-45).

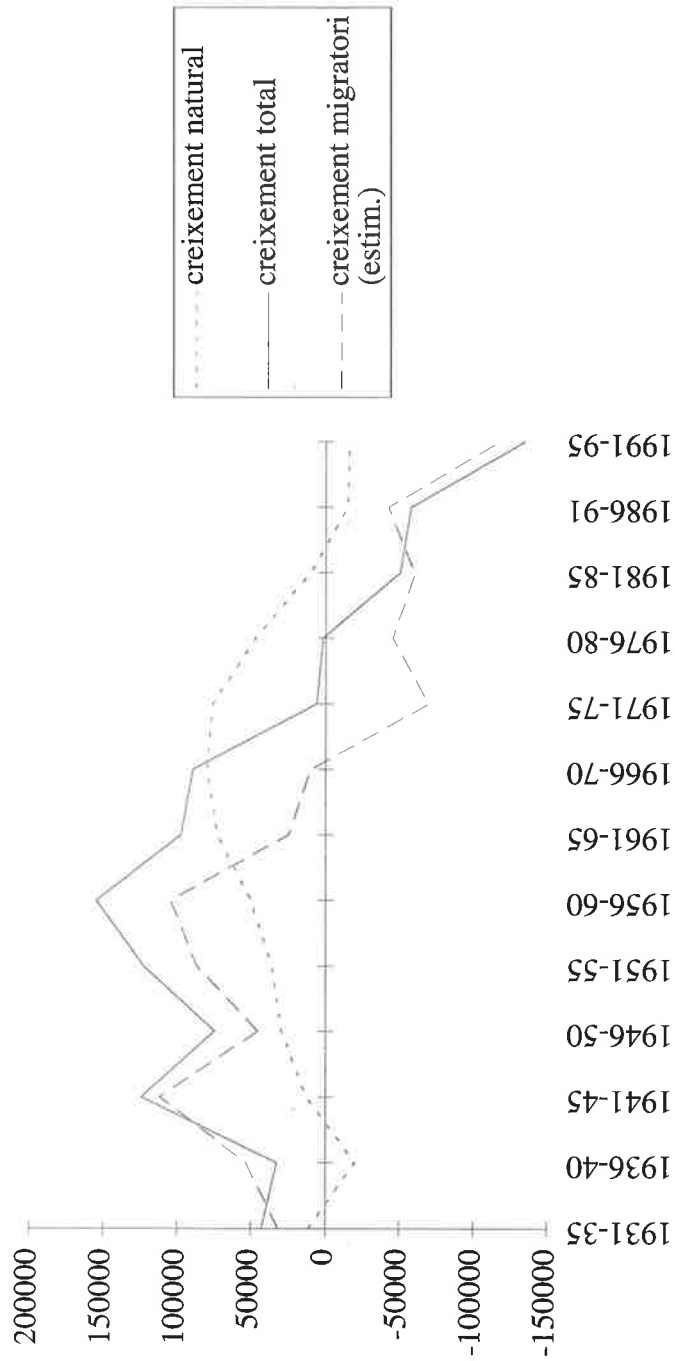
ANNEX 1

Gràfic 1. Barcelona, evolució de la població 1930-1996

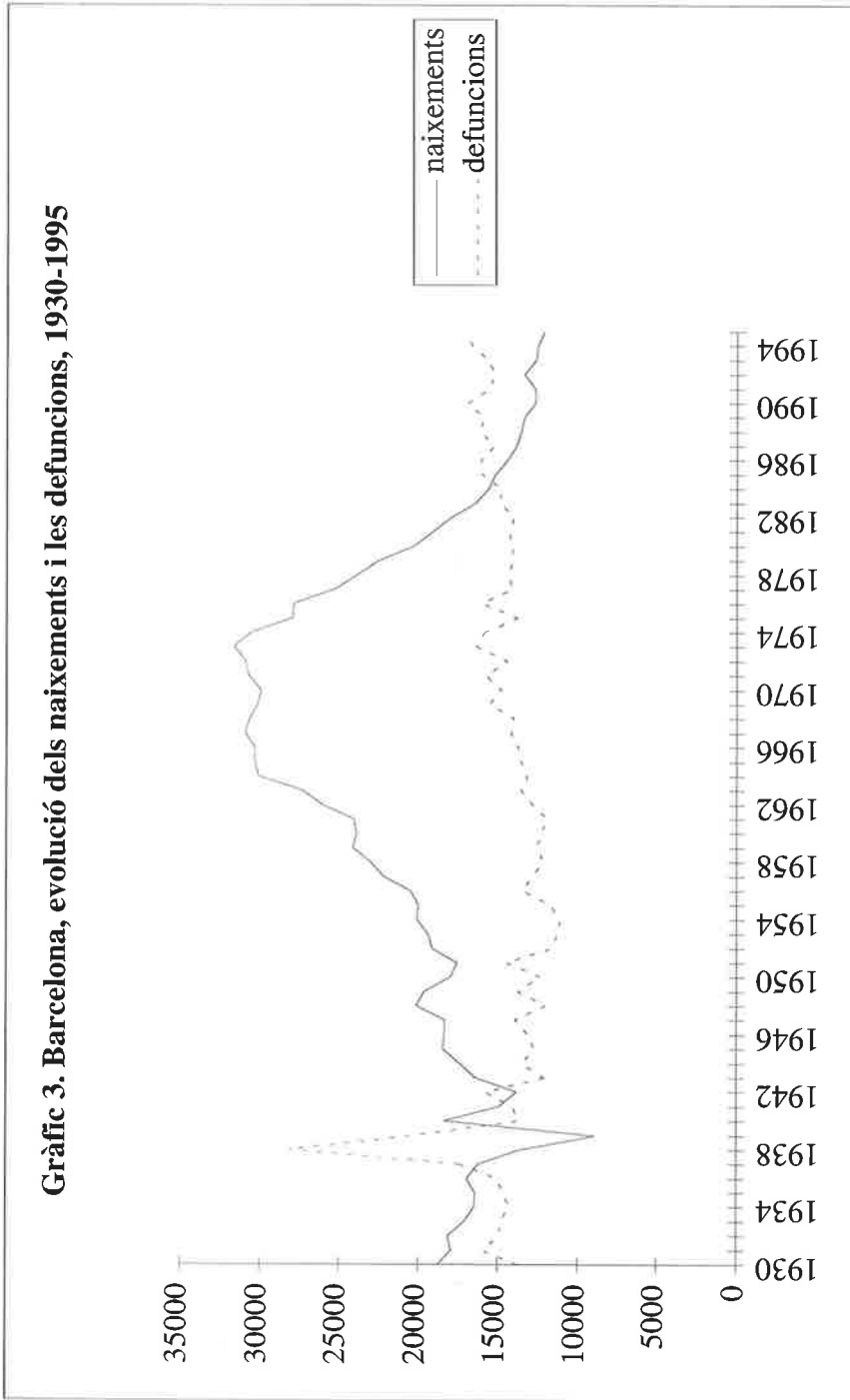
Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Gràfic 2. Barcelona, evolució dels creixements total, natural i estimació del creixement migratori, 1930-1995

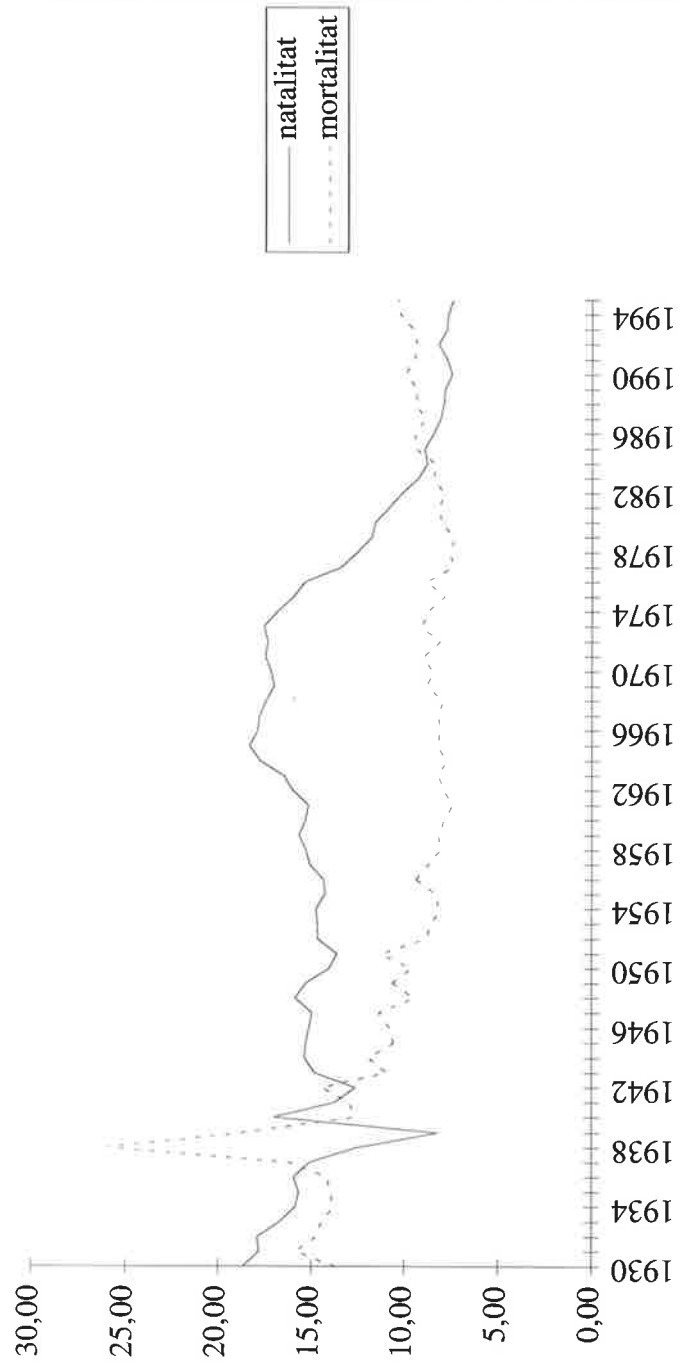
Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Gràfic 3. Barcelona, evolució dels naixements i les defuncions, 1930-1995

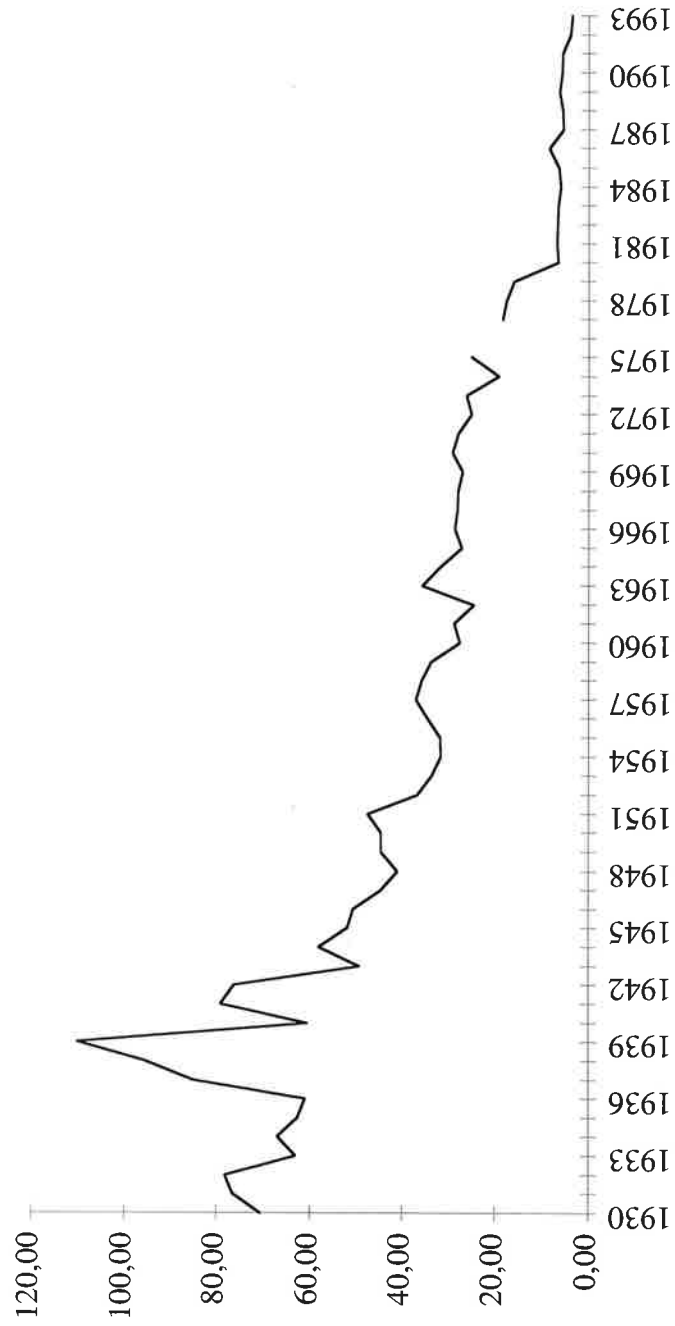
Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Gràfic 4. Barcelona, evolució de les taxes de natalitat i mortalitat per mil habitants, 1930-1995

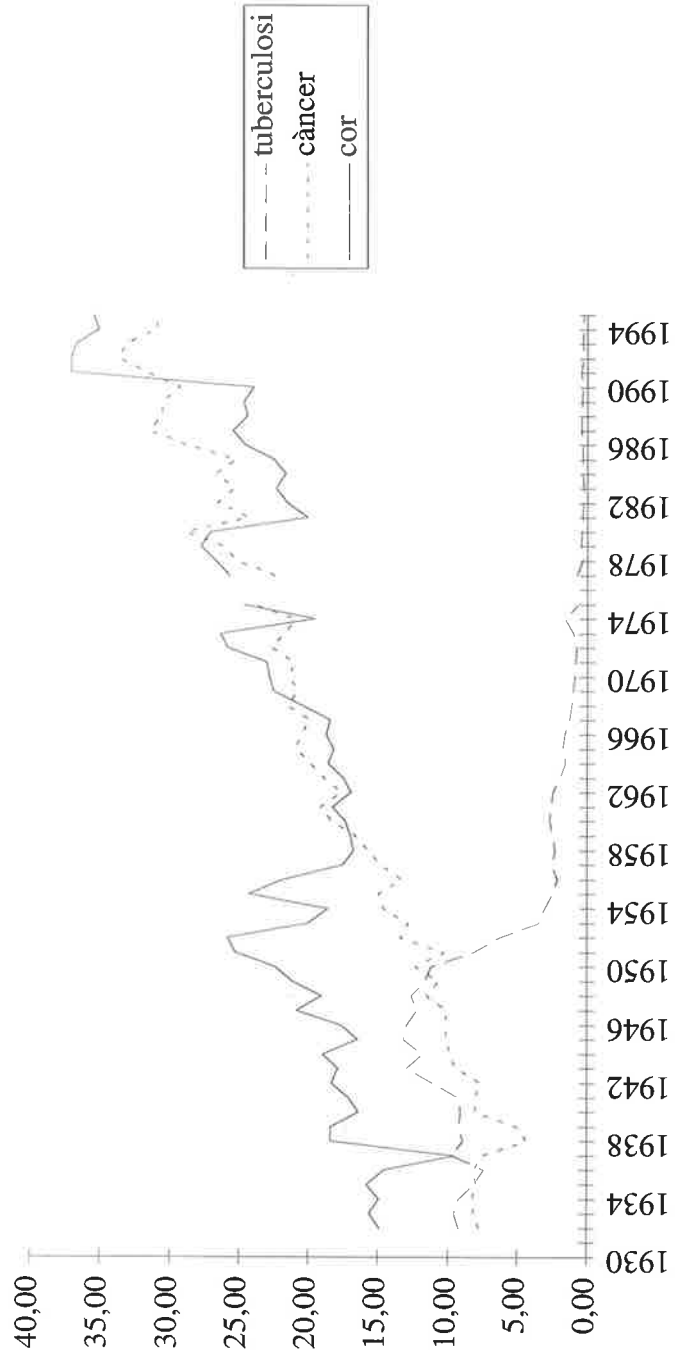
Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Gràfic 5. Barcelona, evolució de la taxa de mortalitat infantil per mil nascuts, 1930-1993

Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

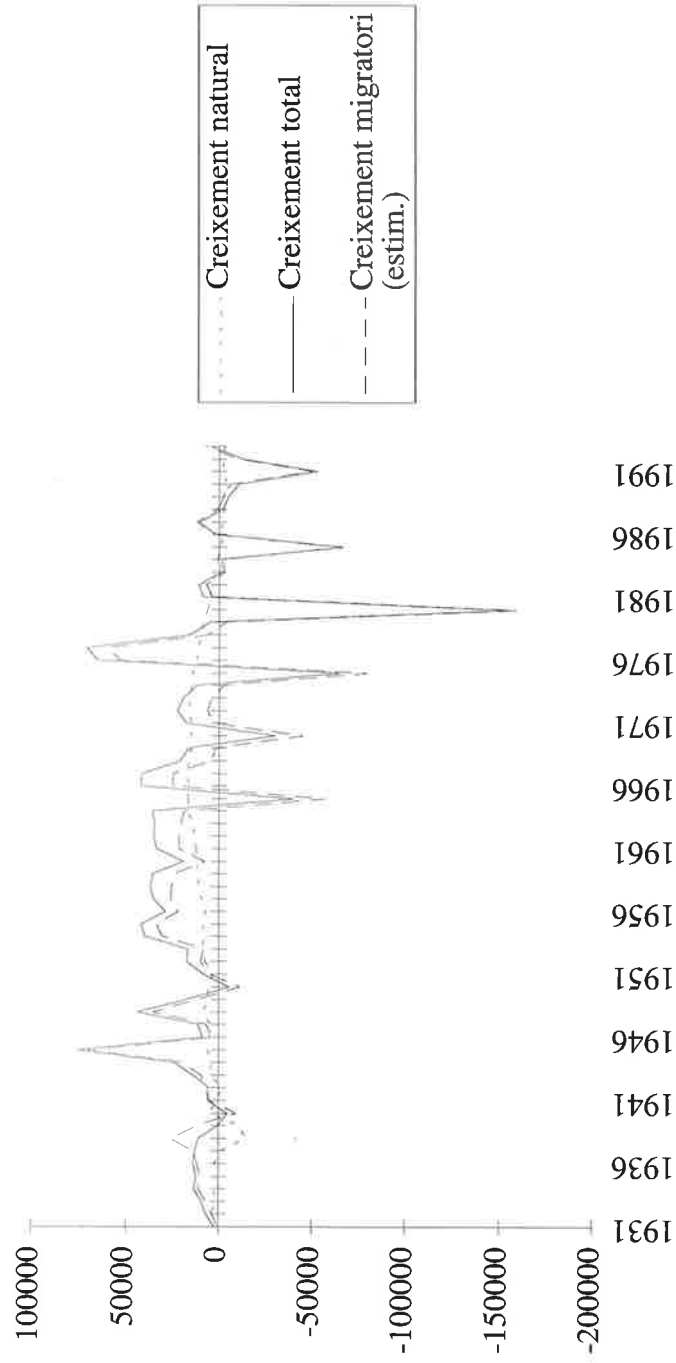
Gràfic 6. Barcelona, evolució de la mortalitat per causes de mort, 1932-1995.
Percentatge sobre total de defuncions

Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

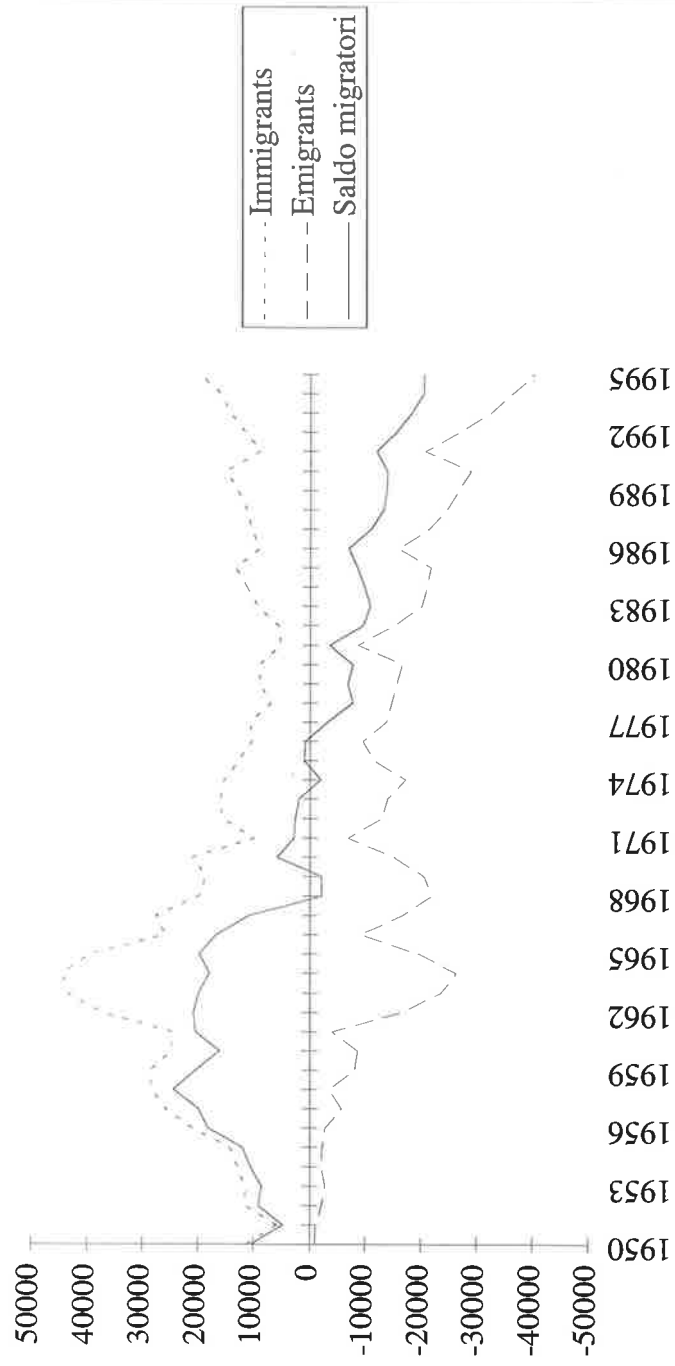

Gràfic 7. Barcelona, evolució dels creixements total, natural i estimació del creixement migratori anual, 1930-1995

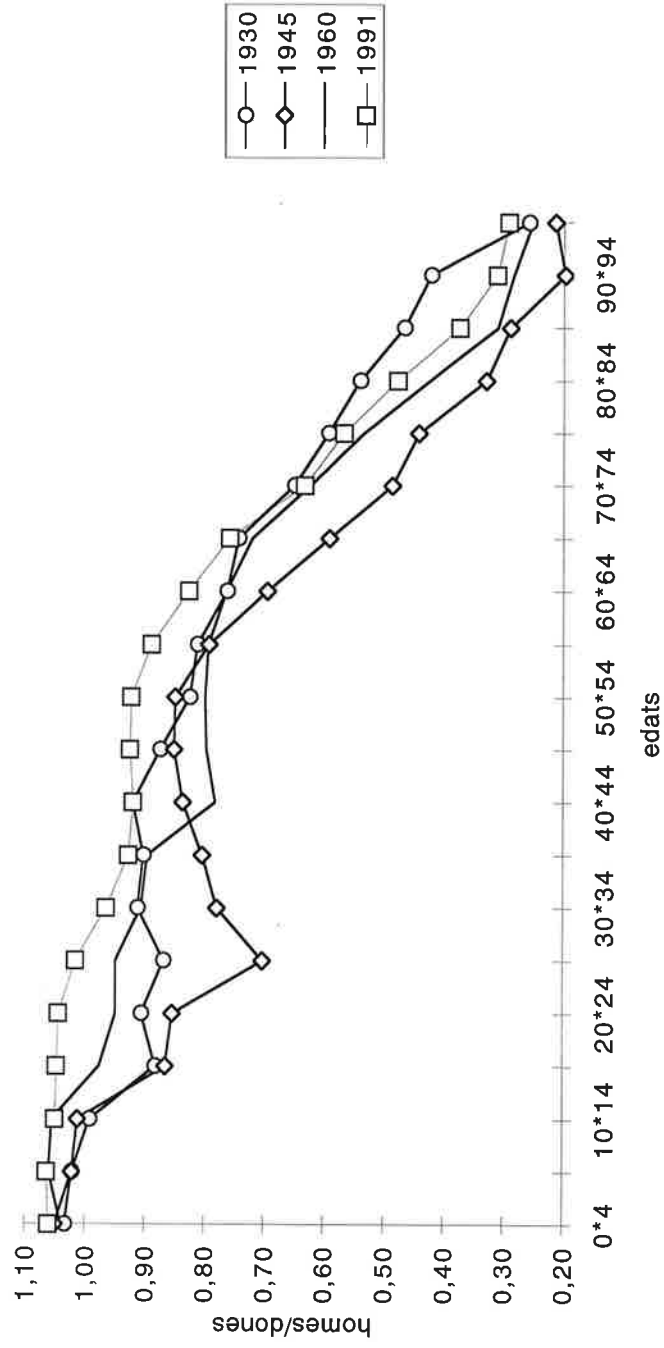
Font: Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Gràfic 8. Barcelona, evolució del moviment migratori enregistrat 1950-1995

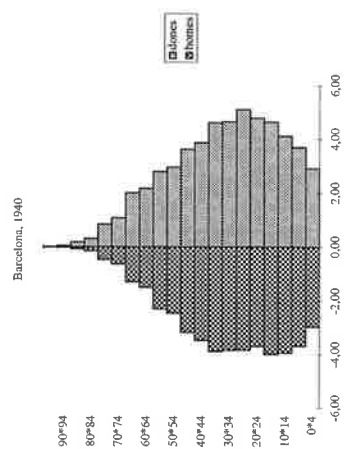
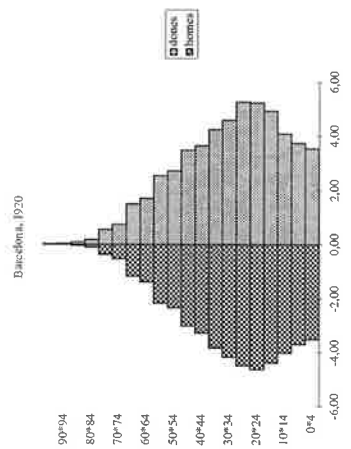
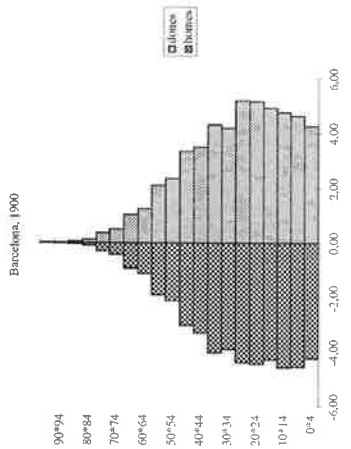
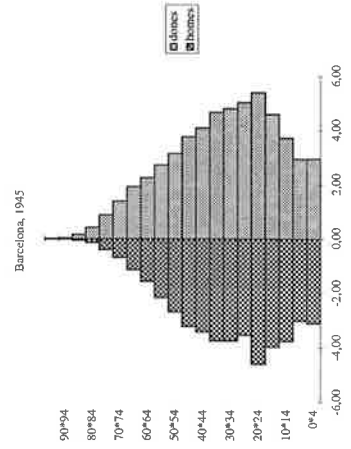
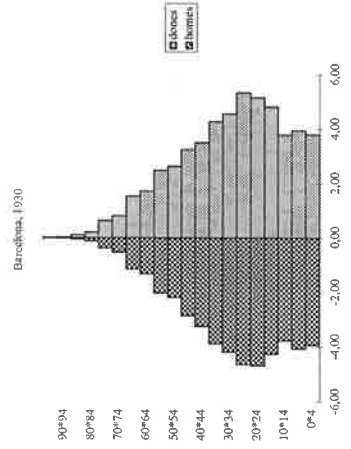
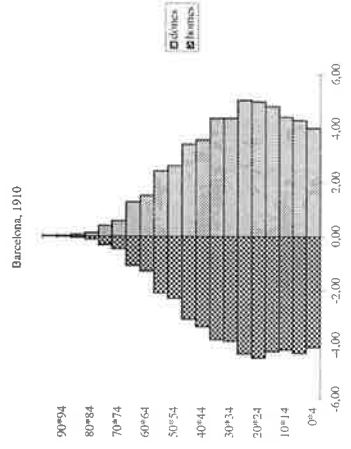

Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

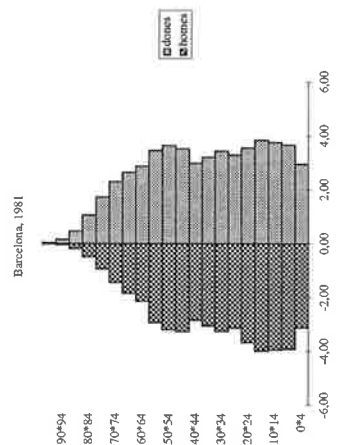
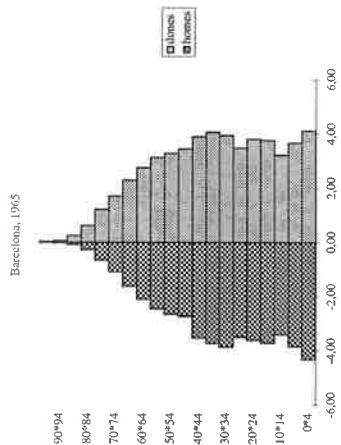
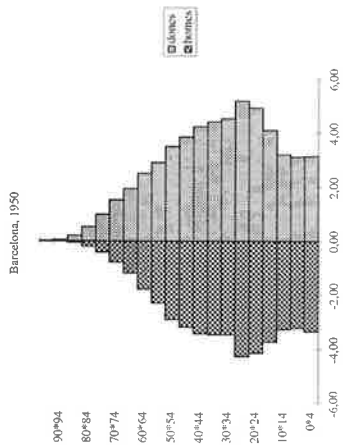
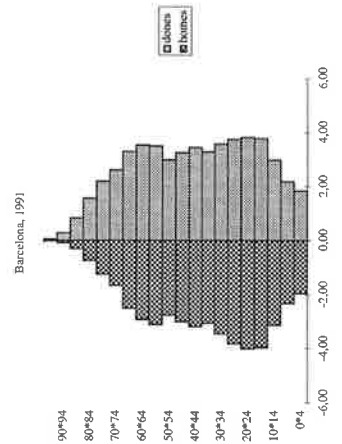
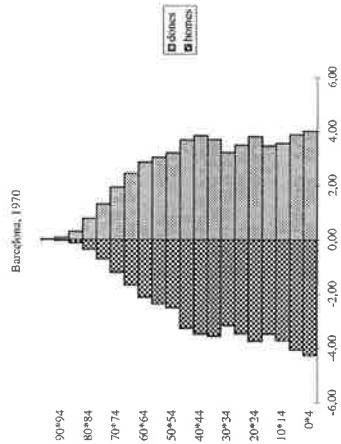
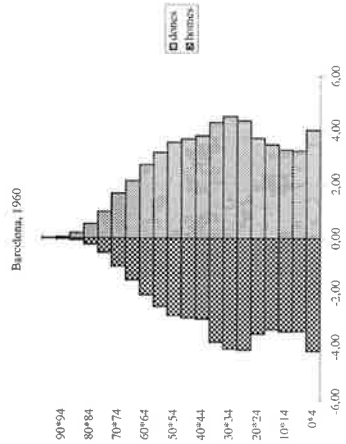
Gràfic 9. Barcelona, evolució de la relació de masculinitat 1930-1991

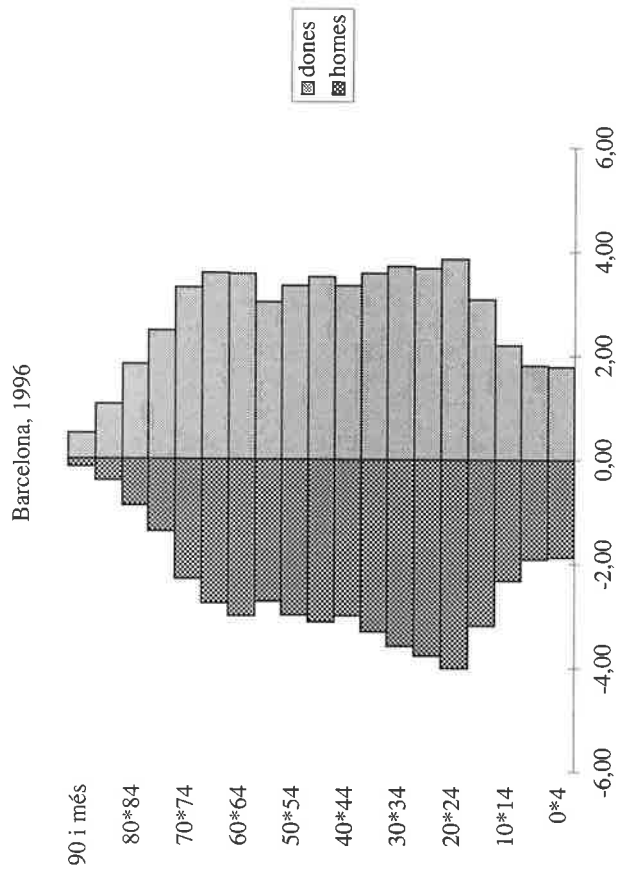
Font. Elaboració pròpia a partir dels Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació presentada als Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona, pedrus i censos de població.

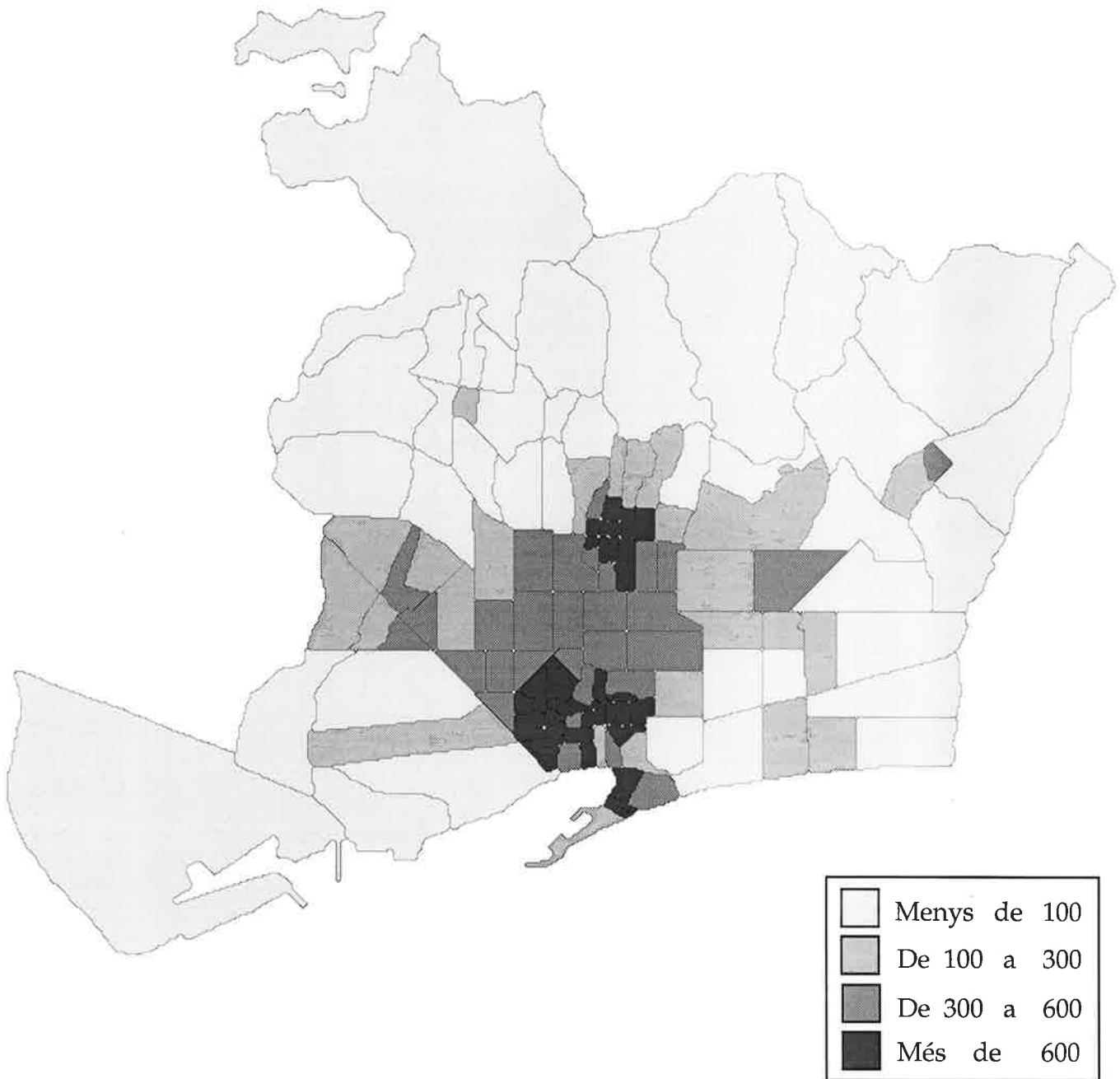

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació presentada als Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona, padrons i censos de població.

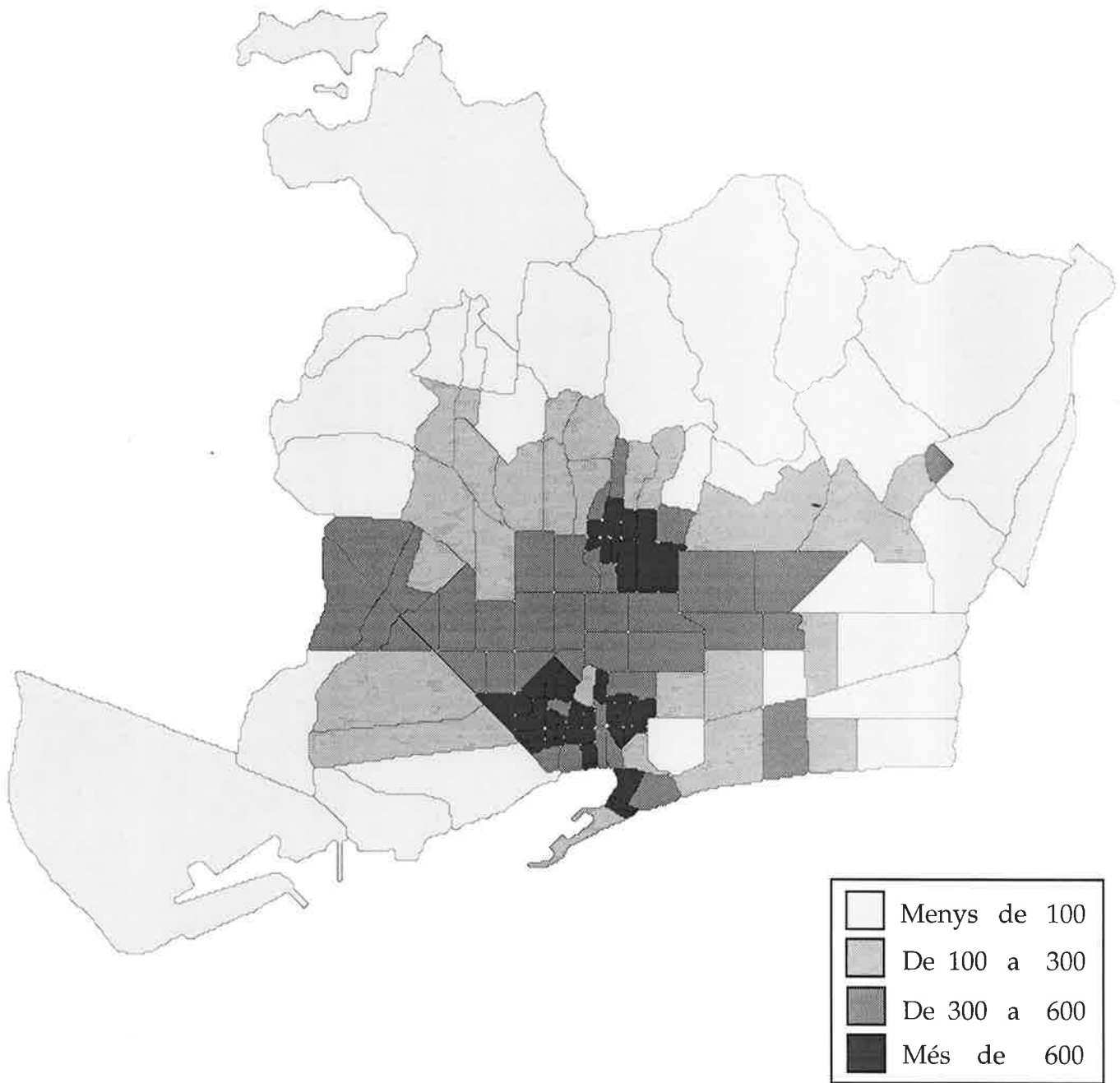
Font: Elaboració pròpia a partir de la informació present al Padró municipal d'habitants, 1996 (primeres dades)

Barcelona, densitat d'habitació - habitants per hectàrea -1930

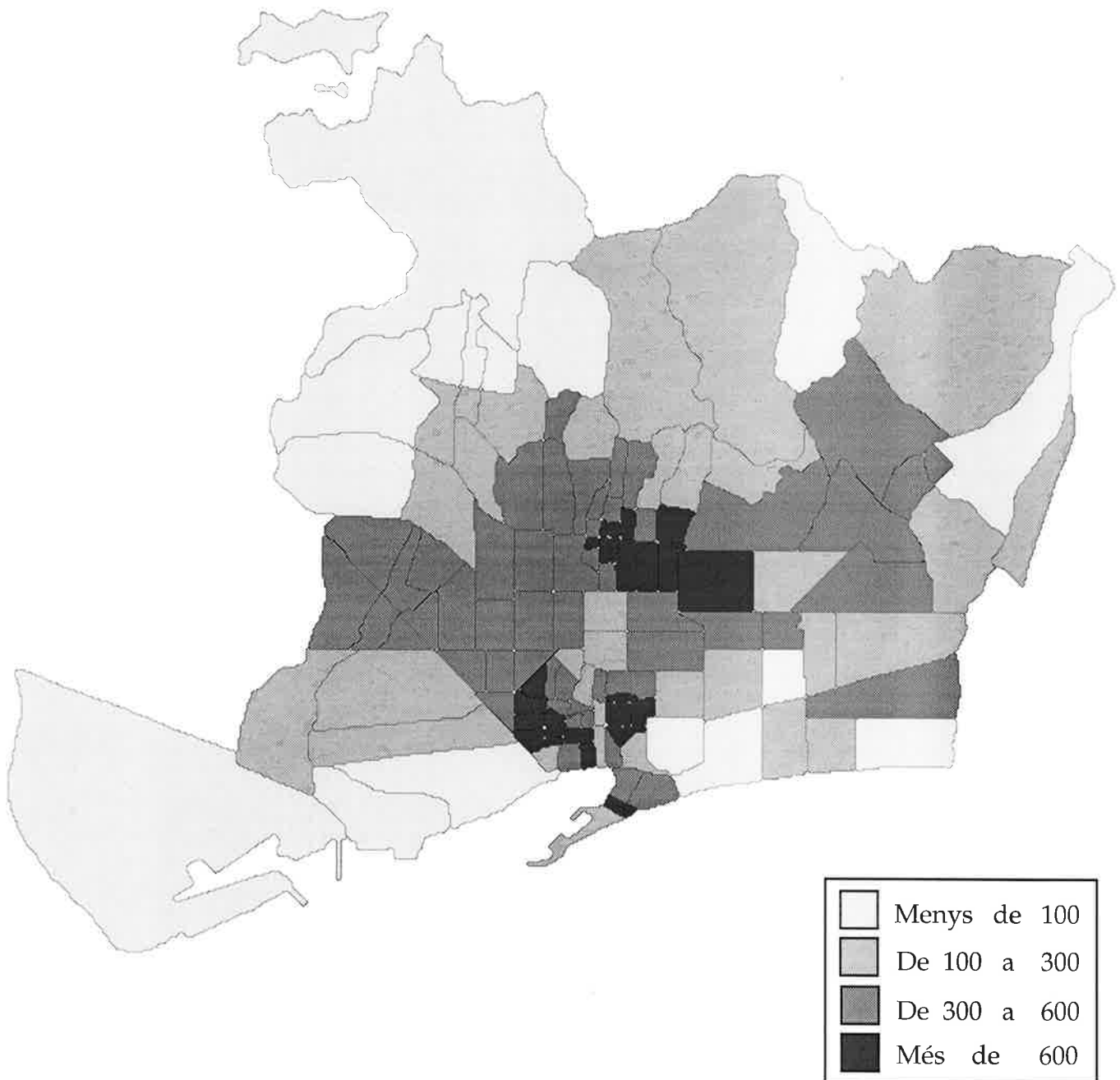
Barcelona, densitat d'habitació - habitants per hectàrea -1945

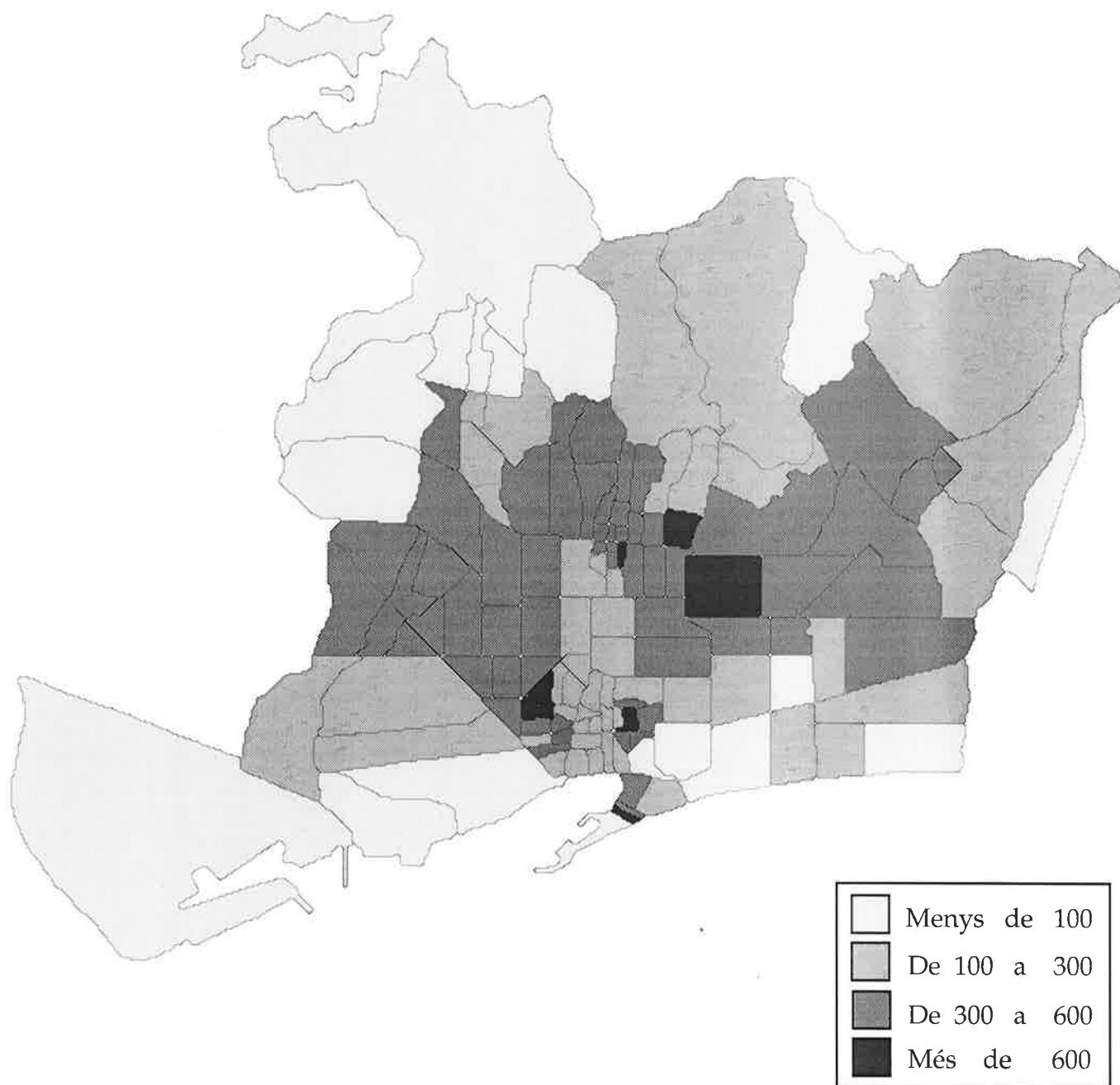

Barcelona, densitat d'habitació - habitants per hectàrea -1970

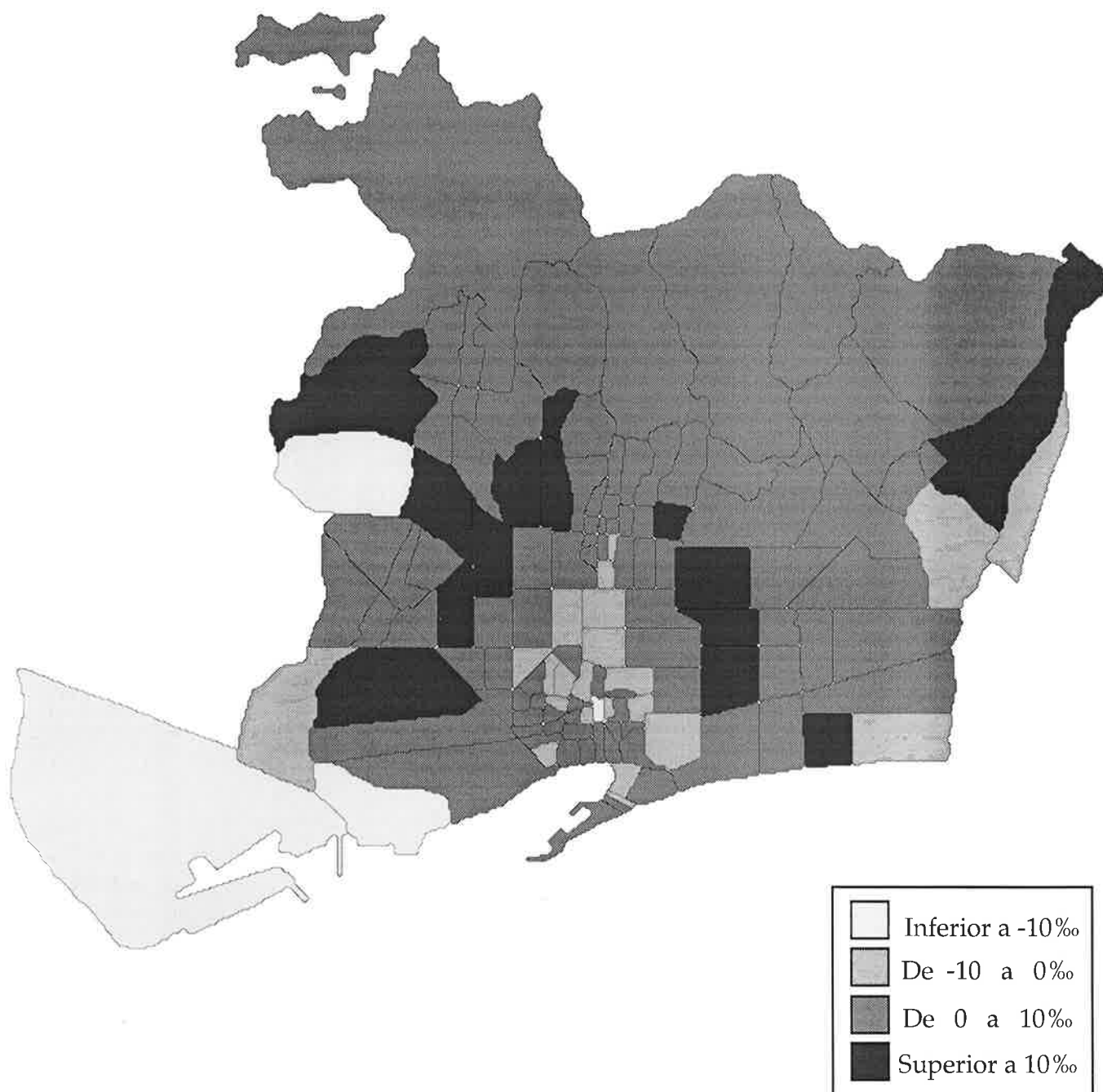
Barcelona, densitat d'habitació - habitants per hectàrea -1991

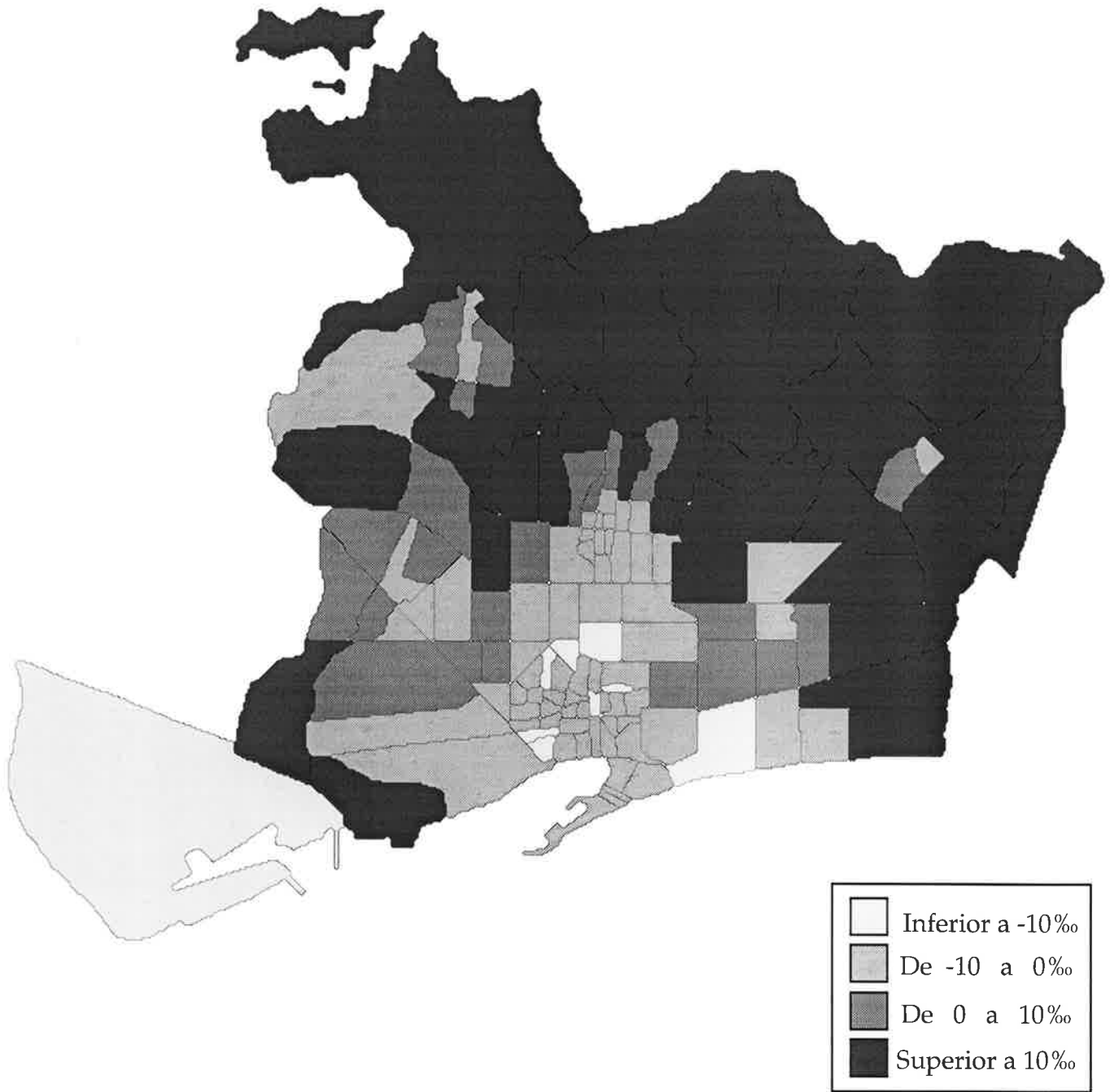
Barcelona, taxa de creixement anual acumulatiu (per mil), 1930-1945

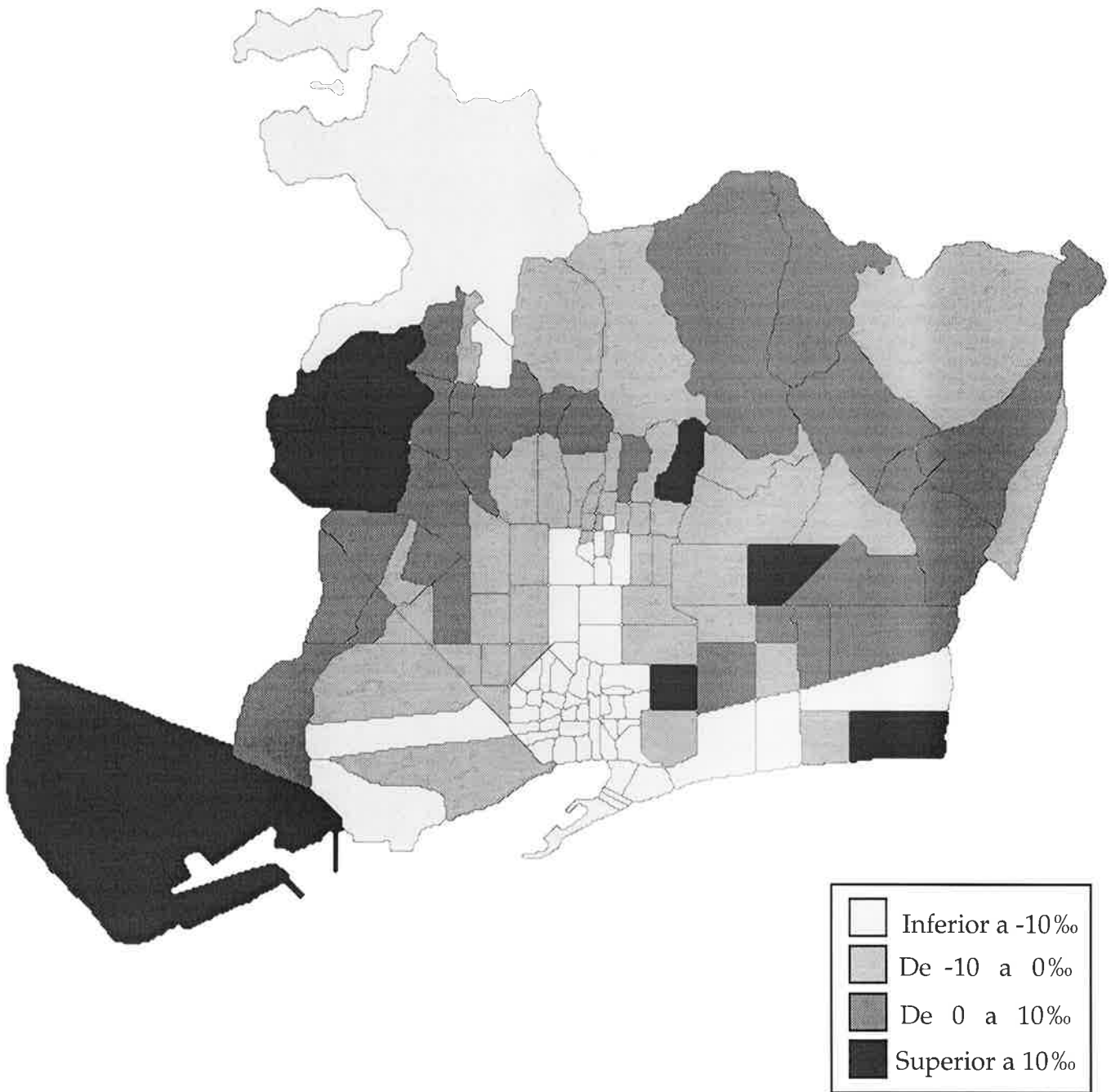
Barcelona, taxa de creixement anual acumulatiu (per mil), 1945-1970

Barcelona, taxa de creixement anual acumulatiu (per mil), 1970-1991

ANNEX 2

Taula 1. Barcelona, evolució dels creixements total, natural i estimació del creixement migratori, 1930-1995

Any	Pob	Naixements	Defuncions	Creixement total	Creixement natural	Estimació Creixement migratori
1930	1.005.565	18.754	13.768		4.986	
1931	1.007.820	17.928	15.916	2.255	2.012	243
1932	1.014.566	18.137	14.921	6.746	3.216	3.530
1933	1.023.625	17.073	14.778	9.059	2.295	6.764
1934	1.036.841	16.433	14.290	13.216	2.143	11.073
1935	1.048.641	16.419	14.641	11.800	1.778	10.022
1936	1.062.157	16.923	15.012	13.516	1.911	11.605
1937	1.074.637	16.215	17.383	12.480	-1.168	13.648
1938	1.085.564	13.603	28.192	10.927	-14.589	25.516
1939	1.085.951	8.922	20.294	387	-11.372	11.759
1940	1.081.175	18.377	13.690	-4.776	4.687	-9.463
1941	1.087.099	14.929	14.051	5.924	878	5.046
1942	1.092.121	13.802	15.760	5.022	-1.958	6.980
1943	1.105.716	16.379	12.098	13.595	4.281	9.314
1944	1.129.837	17.370	13.489	24.121	3.881	20.240
1945	1.205.509	18.424	12.739	75.672	5.685	69.987
1946	1.213.909	18.344	13.096	8.400	5.248	3.152
1947	1.225.318	18.332	13.917	11.409	4.415	6.994
1948	1.268.973	20.139	12.053	43.655	8.086	35.569
1949	1.285.920	19.645	13.705	16.947	5.940	11.007
1950	1.280.179	17.952	12.324	-5.741	5.628	-11.369
1951	1.288.283	17.541	14.480	8.104	3.061	5.043
1952	1.305.520	19.116	11.627	17.237	7.489	9.748
1953	1.321.878	19.410	11.227	16.358	8.183	8.175
1954	1.361.379	20.083	11.117	39.501	8.966	30.535
1955	1.403.028	20.014	11.665	41.649	8.349	33.300
1956	1.431.753	20.500	13.460	28.725	7.040	21.685
1957	1.466.937	22.149	12.823	35.184	9.326	25.858
1958	1.503.312	22.991	12.144	36.375	10.847	25.528
1959	1.538.710	24.110	12.554	35.398	11.556	23.842
1960	1.557.863	23.869	12.263	19.153	11.606	7.547
1961	1.591.402	24.096	11.911	33.539	12.185	21.354
1962	1.626.064	26.021	12.799	34.662	13.222	21.440
1963	1.660.481	27.350	13.553	34.417	13.797	20.620
1964	1.696.008	30.105	13.179	35.527	16.926	18.601
1965	1.655.603	30.362	13.537	-40.405	16.825	-57.230
1966	1.697.102	30.345	13.712	41.499	16.633	24.866
1967	1.738.498	30.941	14.172	41.396	16.769	24.627
1968	1.759.148	30.661	13.987	20.650	16.674	3.976
1969	1.775.570	30.152	15.508	16.422	14.644	1.778
1970	1.745.142	29.941	14.808	-30.428	15.133	-45.561
1971	1.762.977	30.779	15.751	17.835	15.028	2.807
1972	1.785.521	30.956	14.422	22.544	16.534	6.010
1973	1.804.652	31.689	16.354	19.131	15.335	3.796
1974	1.816.623	30.573	15.841	11.971	14.732	-2.761
1975	1.751.136	27.976	13.763	-65.487	14.213	-79.700
1976	1.816.316	27.897	16.023	65.180	11.874	53.306
1977	1.886.921	25.297	14.107	70.605	11.190	59.415
1978	1.902.713	23.917	14.303	15.792	9.614	6.178
1979	1.906.998	22.465	14.069	4.285	8.396	-4.111
1980	1.752.627	20.311	14.134	-154.371	6.177	-160.548
1981	1.761.235	19.123	14.302	8.608	4.821	3.787
1982	1.771.998	17.973	14.007	10.763	3.966	6.797
1983	1.770.296	16.440	14.908	-1.702	1.532	-3.234
1984	1.769.014	15.598	14.812	-1.282	786	-2.068
1985	1.701.812	15.190	16.057	-67.202	-867	-66.335
1986	1.703.744	14.413	16.089	1.932	-1.676	3.608
1987	1.714.355	13.843	15.292	10.611	-1.449	12.060
1988	1.712.350	13.556	16.121	-2.005	-2.565	560
1989	1.707.286	13.376	15.901	-5.064	-2.525	-2.539
1990	1.696.795	12.689	16.919	-10.491	-4.230	-6.261
1991	1.643.542	12.667	15.568	-53.253	-2.901	-50.352
1992	1.630.635	13.356	15.236	-12.907	-1.880	-11.027
1993	1.635.067	12.641	15.633	4.432	-2.992	7.424
1994	-	12.519	16.674		-4.155	
1995	-	12.122	16.917		-4.795	
1996	1.508.805					

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona.

Taula 2. Barcelona, evolució quinquenal dels creixements total, natural i estimació del creixement migratori, 1930-1995

Període	Creixement total	Creixement natural	Estimació Creixement migratori
1931-35	43.076	11.444	31.632
1936-40	32.534	-20.531	53.065
1941-45	124.334	12.767	111.567
1946-50	74.670	29.317	45.353
1951-55	122.849	36.048	86.801
1956-60	154.835	50.375	104.460
1961-65	97.740	72.955	24.785
1966-70	89.539	79.853	9.686
1971-75	5.994	75.842	-69.848
1976-80	1.491	47.251	-45.760
1981-85	-50.815	10.238	-61.053
1986-91	-58.270	-15.346	-42.924
1991-95 *	-134.737	-16.723	-118.014

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

* Dades procedents de l'Institut d'Estadística de Catalunya

Taula 3. Barcelona, evolució de les taxes de natalitat i mortalitat per mil habitants 1930-1995. Evolució de la taxa de mortalitat infantil per mil nascuts, 1930-1993

any	taxa natalitat	taxa mortalitat	mortalitat infantil
1930	18,65	13,69	70,54
1931	17,79	15,79	76,42
1932	17,88	14,71	78,13
1933	16,68	14,44	62,96
1934	15,85	13,78	66,82
1935	15,66	13,96	62,61
1936	15,93	14,13	60,98
1937	15,09	16,18	84,92
1938	12,53	25,97	95,35
1939	8,22	18,69	108,61
1940	17,00	12,66	60,51
1941	13,73	12,93	79,11
1942	12,64	14,43	76,15
1943	14,81	10,94	49,09
1944	15,37	11,94	58,15
1945	15,28	10,57	51,73
1946	15,11	10,79	50,59
1947	14,96	11,36	44,46
1948	15,87	9,50	40,87
1949	15,28	10,66	44,44
1950	14,02	9,63	44,45
1951	13,62	11,24	47,43
1952	14,64	8,91	36,67
1953	14,68	8,49	33,44
1954	14,75	8,17	31,57
1955	14,26	8,31	31,68
1956	14,32	9,40	34,49
1957	15,10	8,74	36,93
1958	15,29	8,08	35,71
1959	15,67	8,16	33,68
1960	15,32	7,87	27,40
1961	15,14	7,48	28,64
1962	16,00	7,87	24,40
1963	16,47	8,16	35,61
1964	17,75	7,77	31,62
1965	18,34	8,18	27,01
1966	17,88	8,08	28,57
1967	17,80	8,15	27,96
1968	17,43	7,95	27,85
1969	16,98	8,73	26,93
1970	17,16	8,49	29,16
1971	17,46	8,93	27,81
1972	17,34	8,08	24,94
1973	17,56	9,06	26,10
1974	16,83	8,72	19,20
1975	15,98	7,86	24,95
1976	15,36	8,82	
1977	13,41	7,48	18,42
1978	12,57	7,52	17,60
1979	11,78	7,38	15,94
1980	11,59	8,06	6,50
1981	10,86	8,12	6,69
1982	10,14	7,90	6,62
1983	9,29	8,42	6,45
1984	8,82	8,37	5,96
1985	8,93	9,44	6,32
1986	8,46	9,44	8,40
1987	8,07	8,92	5,35
1988	7,92	9,41	5,53
1989	7,83	9,31	6,21
1990	7,48	9,97	5,60
1991	7,71	9,47	5,53
1992	8,19	9,34	3,82
1993	7,73	9,56	3,40
1994	7,68	10,23	
1995	7,41	10,35	

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona.

Taula 4. Barcelona, evolució de l'esperança de vida, 1930-1994

any	homes	dones
1929-1932	49,7	54,71
1940-1941	54,16	61,94
1944-1947	59,17	66,21
1949-1952	62,16	68,52
1954-1957	67,16	73,81
1959-1962	68,85	75,09
1965-1967	68,98	74,89
1969-1972	68,86	75,12
1974-1975	69,48	77,14
1980-1981	72,95	79,42
1983	73,62	80,31
1984	74,06	80,89
1985	73,79	80,88
1986	73,11	79,79
1987	73,61	80,24
1988	73,33	80,58
1989	73,22	81,06
1990	73,28	80,65
1991	73,03	80,18
1992	72,87	81,21
1993	73,52	81,26
1994	73,6	81,2

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona

Taula 5. Barcelona, evolució de la mortalitat per causes de mort, 1932-1995.
Percentatge sobre el total de defuncions

any	tuberculosi	càncer	cor
1930			
1931			
1932	9,22	7,75	14,89
1933	9,51	8,08	15,59
1934	9,21	8,26	14,94
1935	8,10	7,91	15,79
1936	7,35	8,08	14,54
1937	9,72	7,49	9,52
1938	8,88	4,30	18,38
1939	9,18	4,98	18,37
1940	9,04	8,02	16,36
1941	9,18	8,06	17,06
1942	10,98	7,61	18,31
1943	12,90	9,43	17,86
1944	11,79	9,89	18,94
1945	13,16	10,08	16,41
1946	12,93	10,21	17,62
1947	12,16	10,09	20,83
1948	12,57	11,53	19,04
1949	11,64	10,66	21,12
1950	11,21	12,29	22,37
1951	8,09	10,31	25,27
1952	6,24	13,43	25,80
1953	3,46	12,83	20,03
1954	3,03	14,60	18,59
1955	2,45	14,95	24,29
1956	2,10	13,26	21,83
1957	2,48	14,82	17,53
1958	2,28	15,72	16,77
1959	2,41	16,61	16,99
1960	2,65	18,29	17,33
1961	2,56	19,13	18,27
1962	2,41	17,61	16,95
1963	1,97	18,86	17,49
1964	1,55	19,86	18,58
1965	1,75	20,92	18,17
1966	1,58	20,56	18,72
1967	1,26	19,93	18,45
1968	1,14	21,51	20,39
1969	1,01	20,83	22,51
1970	0,87	21,35	22,85
1971	0,84	21,04	23,00
1972	0,73	22,72	25,84
1973	1,00	21,66	26,36
1974	1,58	21,02	19,54
1975	0,65	23,97	24,67
1976			
1977	0,74	22,44	25,72
1978	0,31	25,18	26,67
1979	0,40	26,19	27,79
1980	0,37	28,91	27,08
1981	0,30	24,33	20,10
1982	0,29	26,61	21,52
1983	0,23	25,41	22,34
1984	0,31	26,67	21,64
1985	0,34	25,27	22,53
1986	0,32	28,88	24,61
1987	0,42	31,52	25,50
1988	0,43	30,64	24,43
1989	0,38	30,57	24,70
1990	0,33	29,36	24,00
1991	0,40	31,77	37,16
1992	0,32	33,77	37,19
1993	0,33	33,18	36,79
1994	0,26	31,01	35,17
1995	0,22	30,99	35,58

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona.

Taula 6. Barcelona, evolució del moviment migratori enregistrat 1950-1995

any	immigrants	emigrants	saldo migratori
1950	11.286	-933	10.353
1951	5.727	-1.037	4.690
1952	11.404	-2.269	9.135
1953	11.518	-2.966	8.552
1954	12.709	-2.196	10.513
1955	14.273	-2.387	11.886
1956	20.977	-2.906	18.071
1957	25.730	-5.892	19.838
1958	28.161	-3.754	24.407
1959	28.548	-8.256	20.292
1960	24.738	-8.716	16.022
1961	24.608	-4.157	20.451
1962	37.312	-16.524	20.788
1963	43.455	-23.651	19.804
1964	44.296	-26.426	17.870
1965	39.364	-19.680	19.684
1966	25.861	-9.256	16.605
1967	27.484	-16.782	10.702
1968	19.695	-21.874	-2.179
1969	18.581	-20.652	-2.071
1970	20.982	-15.218	5.764
1971	9.848	-7.041	2.807
1972	15.591	-13.054	2.537
1973	15.994	-14.123	1.871
1974	15.285	-17.292	-2.007
1975	12.586	-11.567	1.019
1976	10.386	-9.640	746
1977	10.621	-13.840	-3.219
1978	6.961	-14.773	-7.812
1979	8.850	-15.769	-6.919
1980	8.919	-16.780	-7.861
1981	5.218	-8.790	-3.572
1982	5.598	-15.236	-9.638
1983	9.269	-20.134	-10.865
1984	11.198	-21.103	-9.905
1985	13.214	-21.824	-8.610
1986	8.932	-15.919	-6.987
1987	10.365	-21.374	-11.009
1988	11.310	-24.593	-13.283
1989	12.900	-26.813	-13.913
1990	14.962	-28.936	-13.974
1991	8.746	-20.793	-12.047
1992	11.466	-27.065	-15.599
1993	14.178	-32.556	-18.378
1994	15.865	-36.412	-20.547
1995	19.708	-40.317	-20.609

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona.

Taula 7. Barcelona, evolució de la relació de masculinitat, 1930-1991

edats	1930	1940	1945	1950	1960	1965	1970	1981	1991
0*4	1,03	1,02	1,05	1,06	1,04	1,05	1,06	1,05	1,06
5*9	1,02	1,00	1,02	1,03	1,06	1,05	1,04	1,07	1,06
10*14	0,99	0,96	1,01	1,01	1,06	1,06	1,04	1,05	1,05
15*19	0,88	0,86	0,86	0,91	0,97	0,99	1,00	1,04	1,05
20*24	0,90	0,77	0,85	0,84	0,95	0,95	0,98	1,03	1,04
25*29	0,87	0,75	0,70	0,82	0,95	1,00	0,99	0,95	1,02
30*34	0,91	0,83	0,78	0,76	0,91	0,98	0,98	0,95	0,96
35*39	0,90	0,84	0,80	0,78	0,90	0,92	0,96	0,95	0,93
40*44	0,92	0,90	0,84	0,81	0,78	0,90	0,90	0,95	0,92
45*49	0,87	0,88	0,85	0,82	0,80	0,80	0,88	0,92	0,92
50*54	0,82	0,83	0,85	0,83	0,80	0,81	0,78	0,88	0,92
55*59	0,81	0,82	0,79	0,79	0,79	0,79	0,77	0,85	0,89
60*64	0,76	0,69	0,69	0,71	0,76	0,76	0,74	0,74	0,83
65*69	0,74	0,64	0,59	0,61	0,72	0,71	0,68	0,70	0,76
70*74	0,65	0,59	0,49	0,51	0,62	0,64	0,62	0,63	0,63
75*79	0,59	0,55	0,44	0,41	0,53	0,54	0,54	0,54	0,57
80*84	0,54	0,48	0,33	0,36	0,42	0,45	0,45	0,47	0,48
85*89	0,47	0,40	0,29	0,29	0,31	0,35	0,37	0,39	0,37
90*94	0,42	0,37	0,20	0,28	0,28	0,23	0,28	0,33	0,31
95 i més	0,26	0,23	0,21	0,24	0,25	0,33	0,17	0,23	0,29
total	0,89	0,83	0,82	0,82	0,88	0,90	0,89	0,90	0,89
Pob > 20 anys	0,86	0,79	0,76	0,76	0,82	0,84	0,84	0,85	0,85

Font. Anuaris Estadístics de la Ciutat de Barcelona.